

**НИЙГМИЙН БОДЛОГЫН БАЙНГЫН
ХОРООНЫ ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛИЙН АГУУЛГА**
2023 оны 07 дугаар сарын 04-ний өдөр, Мягмар гараг

<i>Хуралдааны тэмдэглэлийн агуулга</i>	<i>0</i>
<i>Хуралдааны товч тэмдэглэл:</i>	<i>1-4</i>
<i>Хуралдааны дэлгэрэнгүй тэмдэглэл:</i>	<i>5-33</i>
<hr/>	
<i>1. Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын 2022 оны үйл ажиллагааны тайлан, “Монгол Улсын 2022 оны төсвийн гүйцэтгэл батлах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Засгийн газар 2023.06.16-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг, санал дүгнэлтээ Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороонд хүргүүлнэ/</i>	<i>5-18</i>
<i>2. Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.06.28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/</i>	<i>18-27</i>
<i>3. Дархлаажуулалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/</i>	<i>27-33</i>

**Монгол Улсын Их Хурлын 2023 оны хаврын ээлжит чуулганы
Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны 2023 оны 07 дугаар
сарын 04-ний өдөр /Мягмар гараг/-ийн хуралдааны
товч тэмдэглэл**

Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны дарга П.Анужин ирц, хэлэлцэх асуудлын дарааллыг танилцуулж, хуралдааныг даргалав.

Хуралдаанд ирвэл зохих 17 гишүүнээс 9 гишүүн хүрэлцэн ирж, 52.9 хувийн ирцтэйгээр хуралдаан 9 цаг 29 минутад Төрийн ордны “Жанжин Д.Сүхбаатар” танхимд эхлэв.

Томилолттой: Ц.Мөнх-Оргил, Д.Сарангэрэл, Б.Саранчимэг;

Чөлөөтэй: Б.Баярсайхан, С.Ганбаатар, М.Оюунчимэг, Ц.Сандаг-очир, Ц.Туваан.

Нэг. Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын 2022 оны үйл ажиллагааны тайлан, “Монгол Улсын 2022 оны төсвийн гүйцэтгэл батлах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Засгийн газар 2023.06.16-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хоёр дахь хэлэлцүүлэг, санал дүгнэлтээ Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороонд хүргүүлнэ/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Сангийн сайд Б.Жавхлан, Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Улсын Их Хурлын гишүүн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяа, Монгол Улсын Ерөнхий аудитор Д.Занданбат, Монгол Улсын Ерөнхий аудиторовн орлогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ц.Наранчимэг, Сангийн дэд сайд С.Мөнгөнчимэг, Үндэсний аудитын газрын Аудитын нэгдсэн удирдлага зохицуулалтын газрын захирал Я.Самбууням, мөн газрын Гүйцэтгэл-нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Д.Энхболд, мөн газрын аудитын менежер Ч.Болд, ахлах аудитор С.Бат-Эрдэнэ, аудитор Г.Мөнхчимэг, П.Ариунзаяа, Сангийн яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга Ж.Ганбат, мөн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Ч.Чимидсүрэн, Төрийн сангийн газрын Санхүүжилт, тайлан бүртгэлийн хэлтсийн дарга Н.Мөнхсүх, Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын Төсвийн хөрөнгө оруулалтын хэлтсийн дарга Ж.Дэлгэржаргал, мөн газрын Хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга Б.Ганзориг, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч, Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга А.Хишигбаяр, мөн яамны Ерөнхий нягтлан бодогч Ц.Эрдэнэтөгс, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Н.Өлзийхутаг, Хөдөмөр, халамж үйлчилгээний ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Т.Бадрахбаяр, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ц.Нямсүрэн, Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч С.Төгсдэлгэр, мөн яамны Санхүү, эдийн засгийн газрын дарга Л.Лувсан, Нийтийн эрүүл мэндийн газрын дарга Д.Баярболд, Төсвийн ерөнхий нягтлан бодогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Н.Дэлгэрмаа, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ц.Ганцэцэг, мөн газрын Санхүү, бүртгэлийн газрын дарга Б.Даваахүү, Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газрын дарга Л.Бямбасүрэн, мөн газрын Санхүү, бүртгэлийн хэлтсийн дарга Ч.Гантөмөр нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн Нийгмийн бодлогын байнгын хороо хариуцсан

ахлах зөвлөх Б.Цогзолбаяр, мөн газрын референт Г.Нямсүрэн, Хяналт шалгалт, үнэлгээний газрын Төсвийн хяналт, шалгалтын хэлтсийн зөвлөх Ш.Батцэнгэл, референт Ц.Отгонбаатар нар байлцав.

Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын 2022 оны үйл ажиллагааны тайланг Монгол Улсын Ерөнхий аудитор Д.Занданбат танилцуулав.

Танилцуулгатай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалмаа, Б.Бейсен нарын тавьсан асуултад Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Х.Булгантуяа, Монгол Улсын Ерөнхий аудитор Д.Занданбат, Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын орлогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ц.Наранчимэг нар хариулж, тайлбар хийв.

Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяа, Б.Бейсен нар үг хэлэв.

Байнгын хорооноос гарах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Бейсен Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хорооны хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 10 цаг 23 минутад хэлэлцэж дуусав.

Хоёр.Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүд /Засгийн газар 2023.06.28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч С.Төгсдэлгэр, мөн яамны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Д.Баярболд, Санхүү, эдийн засгийн газрын дарга Л.Лувсан, Нийтийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бодлого, төлөвлөлт хариуцсан ахлах шинжээч А.Өнөржаргал, Эрүүл мэндийн сайдын зөвлөх Ц.Эрдэмбилэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Г.Золжаргал, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн Нийгмийн бодлогын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Б.Цогзолбаяр, мөн газрын референт Г.Нямсүрэн нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг танилцуулав.

Илтгэлтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяа, Б.Бейсен, Б.Жаргалмаа нарын тавьсан асуултад Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч С.Төгсдэлгэр, мөн яамны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Д.Баярболд нар хариулж, тайлбар хийв.

П.Анужин: Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн үзэл баримтлалыг дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар оруулж хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Татгалзсан: 3
Бүгд: 9
66.7 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Байнгын хорооноос гарах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Б.Жаргалмаа Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 10 цаг 55 минутад хэлэлцэж дуусав.

Гурав. Дархлаажуулалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл /Засгийн газар 2023.06.28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн, хэлэлцэх эсэх/

Хэлэлцэж буй асуудалтай холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг, Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч С.Төгсдэлгэр, мөн яамны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Д.Баярболд, Санхүү, эдийн засгийн газрын дарга Л.Лувсан, Нийтийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бодлого, төлөвлөлт хариуцсан ахлах шинжээч А.Өнөржаргал, Эрүүл мэндийн сайдын зөвлөх Ц.Эрдэмбилэг нар оролцов.

Хуралдаанд Улсын Их Хурлын Тамгын газрын Хууль, эрх зүйн газрын Зөвлөхүүдийн албаны зөвлөх Г.Золжаргал, мөн газрын Байнгын хорооны асуудал хариуцсан хэлтсийн Нийгмийн бодлогын байнгын хороо хариуцсан ахлах зөвлөх Б.Цогзолбаяр, мөн газрын референт Г.Нямсүрэн нар байлцав.

Төслийн үзэл баримтлалын талаарх илтгэлийг Эрүүл мэндийн сайд С.Чинзориг танилцуулав.

Илтгэлтэй холбогдуулан Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяа, Ж.Чинбүрэн, Б.Жаргалмаа, Б.Бейсен нарын тавьсан асуултад Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч С.Төгсдэлгэр хариулж, тайлбар хийв.

П.Анужин: Дархлаажуулалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалыг дэмжиж, чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар оруулж хэлэлцүүлэх нь зүйтэй гэсэн саналыг дэмжье гэсэн санал хураалт явуулья.

Зөвшөөрсөн: 8
Татгалзсан: 1
Бүгд: 9
88.9 хувийн саналаар дэмжигдлээ.

Байнгын хорооноос гарах санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Чинбүрэн Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд танилцуулахаар тогтов.

Уг асуудлыг 11 цаг 17 минутад хэлэлцэж дуусав.

Байнгын хорооны хуралдаанаар 3 асуудал хэлэлцэв.

Хуралдаан 1 цаг 49 минут үргэлжилж, 17 гишүүнээс 9 гишүүн хүрэлцэн ирж 52.9 хувийн ирцтэйгээр 11 цаг 18 минутад өндөрлөв.

Тэмдэглэлтэй танилцсан:
НИЙГМИЙН БОДЛОГЫН БАЙНГЫН
ХОРООНЫ ДАРГА

П.АНУЖИН

Тэмдэглэл хөтөлсөн:
ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ
ХӨТЛӨХ АЛБАНЫ ШИНЖЭЭЧ

Э.СУВД-ЭРДЭНЭ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

2023 оны 07 дугаар сарын 04-ны өдөр,
Мягмар гараг
Төрийн ордон “Жанжин Д.Сүхбаатар”
танхим, 09 цаг 29 минут

НИЙГМИЙН БОДЛОГЫН БАЙНГЫН ХОРООНЫ ХУРАЛДААНЫ ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТЭМДЭГЛЭЛ

П.Анужин: Гишүүдийн олонх хүрэлцэн ирж Байнгын хорооны ирц 52,9 хувьтай бүрдсэн тул Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны 2023 оны 7 дугаар сарын 4-ний өдрийн хуралдаан нээснийг мэдэгдье ээ.

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн дагуу хуралдаанд хүрэлцэн ирсэн болон ирээгүй гишүүдийг танилцуулъя. Батлут гишүүн ирсэн байна. Бейсен гишүүн ирсэн. Булгантуяа гишүүн ирсэн. Жаргалмаа гишүүн, Одонтуяа гишүүн, Чинбүрэн гишүүн, Чинзориг гишүүн, Идэрбат нарын гишүүд хуралдаан хүрэлцэн ирсэн байна.

Байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлыг танилцуулъя.

1. Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл Засгийн газрын 2022 оны санхүүгийн нэгдсэн тайлан Монгол Улсын 2022 оны төсвийн гүйцэтгэл батлах тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл /Засгийн газар 2023 оны 6 сарын 16-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн 2 дахь хэлэлцүүлэг, санал, дүгнэлтээ Төсвийн зарлагын хяналтын хороонд хүргүүлнэ/.

Дараа нь Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх хэсгийг хэлэлцэнэ.

Дараа нь Дархлаажуулалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх хэсгийг хэлэлцэнэ.

Хэлэлцэх асуудалтай холбоотойгоор өөр саналтай гишүүд байна уу. Байхгүй байна.

Хэлэлцэх асуудалдаа орёё. Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 16-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, “Монгол Улсын 2022 оны төсвийн гүйцэтгэл батлах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг эхэлье.

Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг оруулъя. Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг танилцуулъя. Сангийн сайд Болдын Жавхлан, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Хүрэлбаатарын Булгантуяа, Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг. Үндэсний аудитын газраас Монгол Улсын Ерөнхий аудитор Занданбат, Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын орлогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Наранчимэг, Санхүү-нийцлийн аудитын газрын аудитын менежер Болд, Санхүү-нийцлийн аудитын газрын ахлах аудитор Бат-Эрдэнэ, Санхүү-нийцлийн аудитын газрын аудитор Мөнхчимэг, Санхүү-нийцлийн аудитын газрын аудитор Ариунзаяа, Гүйцэтгэл-нийцлийн аудитын газрын захирал, тэргүүлэх аудитор Энхболд, Аудитын нэгдсэн удирдлага зохицуулалтын газрын захирал Самбууням, Гүйцэтгэл-нийцлийн аудитын газрын аудитор Сангигжанцан, Гүйцэтгэл нийцлийн аудитын газрын аудитор Цолмон нар хүрэлцэн ирсэн байна.

Сангийн яамнаас Сангийн яамны Төрийн захиргаа удирдлагын газрын дарга Чойжилсүрэнгийн Тавинжил, Сангийн яамны Төрийн сангийн газрын дарга Ганбат, мөн тус яамны Хөгжлийн

санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Чимэдсүрэн, мөн яамны Төрийн сангийн газрын Санхүүжилт тайлан, бүртгэлийн хэлтсийн дарга Мөнхсүх, мөн яамны Хөгжлийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын газрын Төсвийн хөрөнгө оруулалтын газрын дарга Дэлгэржаргал, тус яамны Хөгжлийн санхүүжилт хөрөнгө оруулалтын газрын Хөгжлийн санхүүжилтийн хэлтсийн дарга Ганзориг, Сангийн яамны Төрийн сангийн газрын санхүүжилт тайлан, бүртгэлийн хэлтсийн шинжээч Мөнгөнцэцэг нар хүрэлцэн ирсэн байна.

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас. Тус яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг орлон гүйцэтгэгч, Бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга Хишигбаяр, тус яамны Хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын дарга Дамбий, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Өлзийхуяг, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын Халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газрын даргын албан үүргийг орлон гүйцэтгэгч Бадрахбаяр, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Нямсүрэн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны ерөнхий нягтлан бодогч Эрдэнэтөгс нар хүрэлцэн ирсэн байна.

Эрүүл мэндийн яамнаас Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Төгсдэлгэр, Эрүүл мэндийн яамны Санхүү, эдийн Засгийн газрын дарга Лувсан, Эрүүл мэндийн яамны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын дарга Баярболд, Эрүүл мэндийн яамны төсвийн ерөнхий нягтлан бодогчийн албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Норжингийн Дэлгэрмаа нар хүрэлцэн ирсэн байна.

Нийгмийн даатгалын ерөнхий газраас. Нийгмийн даатгалын ерөнхий

газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Ганцэцэг, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын Санхүү бүртгэлийн газрын дарга Даваахүү нар хүрэлцэн ирсэн байна.

Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газраас Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газрын дарга Бямбасүрэн, Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газрын Санхүү, бүртгэлийн хэлтсийн дарга Гантөмөр нар хүрэлцэн ирсэн байна.

Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнийг та бүхэндээ танилцууллаа.

Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлангийн талаарх аудитын дүгнэлтийг Монгол Улсын ерөнхий аудитор Доржсүрэнгийн Занданбат танилцуулна. 2 номерын микрофоныг өгье

Д.Занданбат: Байнгын хорооны дарга, Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүд ээ,

Төрийн аудитын тухай хуульд заасан бүрэн эрх, Төсвийн тухай хуулийн дагуу Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын эрхлэх асуудлын хүрээний байгууллагуудын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлд аудит хийлээ.

Тус байнгын хороонд харьяалагдах төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, төсвийн гүйцэтгэл болон улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын үр дүнд хийсэн аудитын талаар товч танилцуулъя.

Нэг.Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний байгууллагуудын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд 154 байгууллагын санхүүгийн тайлан нэгтгэгдсэнээс 122 байгууллагад дүгнэлт гаргаж, 31 байгууллагыг аудитын түүвэрт хамруулж, үйл ажиллагаа

явуулаагүй нэг байгууллага аудитад хамрагдаагүй ээ.

Аудитаар хязгаарлалттай дүгнэлт өгсөн бөгөөд харьяа 105 байгууллагад өөрчлөлтгүй, 17 байгууллагад хязгаарлалттай дүгнэлт өгч санхүүгийн тайлангийн аудитын асуудлаар 38 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрснээс, 0,4 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 52 төлбөрийн акт тогтоож, 26 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 85 албан шаардлага хүргүүлж, 11,6 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 173 зөвлөмж өгч, 1,3 сая төгрөгийн зөрчилд 3 хариуцлага тооцуулах саналыг дээд шатын төсвийн захирагчид хүргүүлсэн.

Нийцлийн асуудлаар 48,9 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрснээс 2,1 сая төгрөгийн зөрчилд 2 төлбөрийн акт тогтоож, 35,7 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 55 албан шаардлага хүргүүлж, 13,2 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 63 зөвлөмж өглөө. Нягтлан бодох бүртгэл тайлагналтай холбоотой 65,5 тэрбум төгрөгийн алдаа илэрснээс аудитын явцад 65,3 тэрбум төгрөгийн 118 алдааг залруулж, 0,2 тэрбум төгрөгийн 13 алдааг дахин давтан гаргахгүй байх зөвлөмж өглөө. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар нийт 120,2 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй, 28,8 тэрбум төгрөгийн санхүүжих дүнтэй, 40 төсөл арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр баталсан. Үүнээс шилжин хэрэгжих 52,8 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 23, шинээр хэрэгжих 67,3 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 17 төсөл арга хэмжээ байна. Нийт төсөл, арга хэмжээний ажлын бодит гүйцэтгэл 68,9 хувьтай, бүрэн хэрэгжиж дууссан 15, хэрэгжилт дутуу болон хэрэгжээгүй 25 төсөл арга хэмжээ байна. Төсөл арга хэмжээний 2022 оны санхүүжилтийн гүйцэтгэл 90 хувьтай байна.

Хоёр. Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний байгууллагуудын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд 451 санхүүгийн

тайлан нэгтгэгдсэнээс 396 байгууллагад дүгнэлт гаргаж, 54 байгууллагыг аудитын түүвэрт хамруулж, нэг байгууллагад аудитад хамрагдаагүй.

Аудитаар төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд хязгаарлалттай дүгнэлт өгсөн бөгөөд харьяа 329 байгууллагад өөрчлөлтгүй, 60 байгууллагад хязгаарлалттай, 3 байгууллагад сөрөг дүгнэлт өгч, 4 байгууллагад дүгнэлт өгөхөөс татгалзаж, санхүүгийн тайлангийн аудитын асуудлаар 2,7 тэрбум төгрөгийн 278 зөрчилд төлбөрийн акт тогтоож, 161,5 тэрбум төгрөгийн 384 зөрчлийг арилгах албан шаардлагыг хүргүүлж, 34,5 тэрбум төгрөгийн зөрчлийг арилгах, давтан гаргахгүй байх 491 зөвлөмж өгч, 11,2 тэрбум төгрөгийн хариуцлага тооцох 21 албан шаардлагыг хууль хяналтын байгууллагад 0,4 тэрбум төгрөгийн 3 асуудлыг шилжүүлсэн байна.

Нийцлийн асуудлаар 83,9 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрснээс 0,3 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 12 төлбөрийн акт тогтоож, 65,6 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 341 албан шаардлага хүргүүлж, 18,4 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 224 зөвлөмж өглөө. Нягтлан бодох бүртгэл тайлагналтай холбоотой 730,5 тэрбум төгрөгийн алдаа илэрснээс аудитын явцад 61,8 тэрбум төгрөгийн 544 алдааг залруулж, 1,1 тэрбум төгрөгийн 37 алдааг дахин давтан гаргахгүй байх зөвлөмж өглөө. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар нийт 387,6 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 72,9 тэрбум төгрөгийн санхүүжих дүнтэй 118 төсөл арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр баталсан. Үүнээс шилжин хэрэгжих 192,2 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 447,2 тэрбум төгрөгийн санхүүжих дүнтэй 53 төсөл арга хэмжээ, шинээр хэрэгжих 195,4 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 25,7 тэрбум төгрөгийн санхүүжих дүнтэй 65 төсөл арга хэмжээ байна. Нийт төсөл арга хэмжээний ажлын бодит

гүйцэтгэлд 82,5 хувьтай, бүрэн хэрэгжиж дууссан 48, хэрэгжилт дутуу болон хэрэгжээгүй 70 төсөл арга хэмжээ байна. Төсөл арга хэмжээний 2022 оны санхүүжилтийн гүйцэтгэл 97,4 хувьтай байна.

Гурав. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд 3 байгууллага нэгтгэгдэж, аудитын түүвэрт хамруулаа. Аудитаар нэгтгэсэн санхүүгийн тайланд хязгаарлалттай дүгнэлт өгч, санхүүгийн тайлангийн аудитын асуудлаар нийт 195,2 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрснээс 195,2 тэрбум төгрөгийн зөрчлийг арилгах 3 албан шаардлага хүргүүлж, зөрчлийг давтан гаргахгүй байх 2 зөвлөмж хүргүүллээ. Нийцлийн асуудлаар 1 зөрчил илэрч, зөвлөмж өгсөн.

Дөрөв. Нийгмийн даатгалын сангийн 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланд 36 байгууллагын санхүүгийн тайлан нэгтгэгдсэнээс 32 байгууллагад дүгнэлт гаргаж, 4 байгууллагыг аудитын түүвэрт хамруулаа. Аудитаар хязгаарлалттай дүгнэлт өгсөн бөгөөд харьяа 31 байгууллагад өөрчлөлтгүй, 1 байгууллагад хязгаарлалттай дүгнэж өгч, санхүүгийн тайлангийн аудитын асуудлаар 174,6 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрснээс 6,6 сая төгрөгийн зөрчилд 12 төлбөрийн акт тогтоож, 174 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 33 албан шаардлага хүргүүлж, 0,6 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 38 зөвлөмжийг дээд шатын төсвийн захирагчид хүргүүллээ.

Нийцлийн асуудлаар 7,1 тэрбум төгрөгийн зөрчил илэрснээс 4 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 14 албан шаардлага хүргүүлж, 3,1 тэрбум төгрөгийн зөрчилд 16 зөвлөмж өглөө. Нягтлан бодох бүртгэл тайлагналтай холбоотой 0,3 тэрбум төгрөгийн алдаа илэрснээс аудитын явцад 0,3 тэрбум төгрөгийн 22 алдааг залруулж, 1 алдааг дахин давтан гаргахгүй байх зөвлөмж өглөө.

Аудитын дүн, дүгнэлтээс нэн тэргүүнд анхаарах асуудлыг тоймлон

танилцуулъя. Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын хэрэгжүүлсэн хөтөлбөр, хөтөлбөрийн үр дүн, чанар, тоо хэмжээг төсвийн гүйцэтгэлтэй уялдуулан хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хийж баталгаажуулахгүй байна.

Эрүүл мэндийн даатгалын сан болон Нийгмийн даатгалын сангийн мөнгөн хөрөнгийн чөлөөт үлдэгдлийг эрсдэлгүй байлгах зорилгоор Төрийн сангийн нэгдсэн дансанд байршуулсан боловч сангийн хөрөнгийг нэмэгдүүлэх боломжийг ашиглаагүй байна. Засгийн газрын тусгай сангийн хөрөнгөөс иргэн, хуулийн этгээдэд олгосон зээлийн мэдээллийг Монгол банкны зээлийн мэдээллийн санд байршуулаагүйгээс хэд хэдэн эх үүсвэрээс давхардуулан зээл аван, зээлийн баталгаа чанаргүй болж, гэрээний үүргээ хэрэгжүүлэхгүй, зээлийн эх үүсвэр бүрдэхгүй байх эрсдэл нэмэгдэж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр, 2021-2025 оны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрийн шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин тодорхойгүйгээс улс орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлсэн төсөл арга хэмжээний үр дүнг бодитой үнэлэх боломжгүй байна. Төсөл арга хэмжээний гүйцэтгэл хэрэгжилтэд тавьж буй захиалагчийн болон зохиогчийн хяналт үр дүнгүй төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын дотоод аудитын нэгж нь хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаанд хяналт хийхгүй байгаа нь зөрчил арилахгүй байх гол шалтгааны нэг болж байна.

Төсөвлөлтийн шаардлага хангахгүй төсөл арга хэмжээг санхүүжүүлж байгаа нь хөрөнгө оруулалтын үр өгөөж буурах, мөн төсөвт ачаалал үүсэж буй талаар жил бүр хийгдэж буй аудитын өгсөн дүгнэлт, зөвлөмжийг хэрэгжүүлэхгүй байгаа нь Төсвийн тухай хуульд заасан төсөвлөлтийн шаардлагыг хангахгүй зөрчсөн хэвээр байна.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

П.Анужин: Ерөнхий аудитор Занданбатад баярлалаа. Аудитын дүгнэлттэй холбоотойгоор асуулт асууж, үг хэлэх гишүүдийн нэрсийг авъя. Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн гишүүнээр нэрийг тасалъя. Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн асуулт асууна.

Б.Жаргалмаа: Та бүхнийхээ өглөөний амгаланг айлтгая. Бид нар ингээд жил болгон төсвийн захирагчдын төсөв зарцуулалтын тайланг сонсдог. Аудит дүгнэлтээ гаргадаг. Тэгээд би нэг зүйлийг ойлгохгүй байгаа юм. Энэ аудитын дүгнэлт гараад ямар хариуцлага тооцдог юм бэ. Өөрөөр хэлэх юм бол Эрүүл мэндийн даатгалын сан, Нийгмийн даатгалын санд банкны үйл ажиллагаанаас шалтгаалсан маш их хэмжээний өр төлбөр үүссэн байгаа. Капитал банк, Чингис хаан банканд маш их хэмжээний өр төлбөр үүссэн байгаа. Энийг өнөөдрийг хүртэл бид нар асуудлыг нь шийдэж чадахгүй байсаар байгаа. Тэгээд аудит дүгнэлт гаргаад л орхидог, ямарваа нэгэн хариуцлага тооцдоггүй. Хамгийн тод жишээ гэх юм бол Геронтологийн үндэсний төвийн барилгын ажил өнөөдрийг хүртэл баригдаагүй. 2011 оноос хойш өнөөдрийг хүрч байгаа. Арвис гэдэг компанитай хариуцлага тооцох ч боломжгүй, өнөөдрийг хүртэл шүүх цагдаа гээд л яваад байдаг. Хэчнээн засаг, хэчнээн парламент дамжиж яваа хэр нь энэ асуудал өнөөдрийг хүртэл шийдэгдээгүй. Өнөөдөр Чинзориг сайд 36 ортой эрүүл мэндийн барилгын ажилд Геронтологийн үндэсний төвөөс шилжүүлбэ гэдэг ийм байдалтайгаар л байж байгаа. Гэтэл төсвийн мөнгийг өргүй зарсан, зүгээр л яг өнөөдөр байгаа мэдээллээр 6,8 тэрбумыг зарцуулчихсан барилга нь ашиглах боломжгүй гэдэг бас л аудитын дүгнэлт гарчихсан. Гэтэл дахиад л хариуцлага тооцоогүй. Дахиад л энэ 6,8 тэрбумыг яах гэж байгаа нь өнөөдрийг хүртэл шийдэгдээгүй. Нөхцөл байдал ийм хэмжээнд л байгаад байгаа байхгүй юу.

Энэ нь өнөөдрийн бидний алдаа. Хариуцлага тооцож чаддаггүйгээс ямарваа нэгэн сиймхий гараад, мөнгө аваад идчихсэн бол зүгээр өнгөрчих ийм нөхцөл байдлыг бид өнөөдөр өөрсдөө үүсгээд байгаа юм. Яаж бид хариуцлага тооцдог болох вэ гэдэг зүйлийг л би асуумаар байгаа юм. Засгийн газраас ч тэр, аудитын байгууллагаас ч тэр 1 дүгээрт.

2 дугаарт би асууя. Өнөөдөр бид нар хэмнэлтийн хуулиараа 1 их наяд гаруй төгрөгийн төсөв хэмнээд, төсвөө тодотгоод цалин тэтгэврээ нэмээд эерэг үзүүлэлт байна уу гэвэл байгаа. Гэхдээ энэ хэмнэлтийн хуулиас шалтгаалаад ажил, үйлчилгээ явуулах боломжгүй байна гэдэг ийм мэдээллийг яг газар дээрээ ажиллаж байгаа хүмүүс бидэнд өгдөг. Хэмнэлтийн хуулиараа дарга аа, болохгүй ээ, хэмнэлтийн хуулиараа гишүүн ээ, бидэнд ийм ажил хийх боломж алга байна гэдэг ийм мэдээллийг өгөх юм. Тэгэхлээр яг газар дээр нөхцөл байдал ямар хэмжээнд байгаа юм бэ. Өөрөөр хэлэх юм бол би яг энд тулж ажиллаж байгаа нөхдүүдтэй уулзаж байгаа гэж бодож байгаа шүү дээ. Тэгээд асууж байгаа юм. Үнэхээр хэмнэлтийн хуулиа бид нар яах ёстой юм. Ажиллах боломж нь хэр байна. Хэмнэлтийн хууль бидэнд эерэг нөлөөллийг авчирсан. Гэхдээ үнэхээр иргэддээ хүрэх үйл ажиллагаа, төрийн үйл ажиллагаа явах боломж нь ямар хэмжээнд байна вэ гэдэг талаар та бүхэн Их Хурлын энэ танхимд бас мэдээлэл өгөөч ээ гэдэг зүйлийг хэлье ээ.

Нэгэнт дахиад бид нар ирэх оныхоо төсвийг ярих гэж байгаа энэ цаг мөчид бас зарим нэгэн мэдээллийг өгч, хүсэлт тавих гэж байгаа юм. Яг өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсад өсвөр насны хүүхдүүддээ эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа нөхцөл байдал ямар хэмжээнд байна вэ гэдэг асуултыг би бас Эрүүл мэндийн сайдаас тавья. Би өмнө нь бас сайдад мэдэгдсэн. Үнэхээр яг бэлгийн замаар

дамжих халдвар өсвөр насныхан дунд маш их хэмжээгээр байна. Өсвөр насныхны төрөлт нэмэгдээд байгаа юм байна. Тэр дундаа төрөлхийн тэмбүүтэй хүүхэд төрөөд байна. Бид хүүхдүүдийнхээ эрүүл мэндийн боловсролыг бүрэн өгч чадаагүйгээс, бэлгийн боловсролыг нь бүрэн өгч чадаагүйгээс хүүхдүүд маань ийм эрсдэлд ороод байна. Энэ дээр арга хэмжээ аваач гэдэг ийм байдлаар бас Эрүүл мэндийн сайдад хувийн зүгээс хүсэлт тавьсан байгаа. 2016 оны байдлаар зүгээр би эртний мэдээ хэлж магадгүй. Гэхдээ 2016 оны байдлаар манай улсад нийтдээ 79,9 мянган хүүхэд мэндэлсэн бөгөөд үүний 3839.../минут дуусав/

П.Анужин: Жаргалмаа гишүүн асуултаа гүйцээгээд асууя. 1 минут өгье.

Б.Жаргалмаа: Ер нь ийм өсвөр насны хүүхдүүдийн жирэмслэлт их байна. 13-19 насны охид 4,8 хувь нь төрсөн байна. Энэ нь ерөөсөө буурахгүй, нэмэгдээд байгаа ийм үзүүлэлттэй байна. Өсвөр насны хүүхдүүдэд эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг кабинетуудыг олноор нь байгуулаач ээ. Өнөөдөр дүүргийн Эрүүл мэндийн төвүүдээр ийм үйл ажиллагаа явуулах боломж алга байна. Энэ дээр төсөв санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэж өгөөч ээ гэдэг ийм хүсэлтийг бас дүүргийн Эрүүл мэндийн төвүүдээс өгч байгаа. Энэ дээр ямар арга хэмжээ авах гэж байна вэ гэдгийг Эрүүл мэндийн сайдаас би тодруулъя. Ер нь бол 13 настай хүүхэд Эрүүл мэндийн төв дээр орж ирчхээд, одоо би энэ хүүхдийг гаргана, төрүүлнэ гэдэг ийм нөхцөл байдал байна. Хүүхдүүдийн эрүүл мэндийн асуудал яах вэ. Бидний ирээдүй яах вэ гэдэг ийм асуулт яалт ч үгүй гарч ирж байна Сайд аа. Энэ дээр төсөв мөнгө зарцуулаад, анхаарлаа хандуулахгүй бол бид нар болохгүй нь ээ гэдэг зүйлийг л хэлэх гэсэн юм.Хариултаа авчхаад эргээд тодруулъя.

П.Анужин: Аудиттай холбоотой хариуцлагын асуудлыг асууж байна. 2 номерын микрофонд Ерөнхий аудитор Занданбат хариулт өгнө.

Д.Занданбат: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Аудит ямар хариуцлага тооцдог вэ гэж. Аудитынхаа дүнгээр ямар хариуцлага тооцдог вэ гэсэн гол асуултыг тавилаа. Төрийн аудитын байгууллага үйл ажиллагаандаа ерөөсөө Төрийн аудитын тухай хууль хэрэгжүүлж байгаа, өөрөөр хэлбэл Төрийн аудитын тухай хуулиар зохицуулагдчихсан харилцааг ингээд хийгээд явж байгаа. Аудитын байгууллага аудит хийгээд шийдвэр гаргадаг. Акт, албан шаардлага, зөвлөмж, дүгнэлт гээд шийдвэр энэ үнэлгээг гаргаж байгаа. Тэгэхээрээ бид нар олон улсын аудитын стандартыг үйл ажиллагаандаа хэрэглэдэг юм. Ер нь бол акт албан шаардлагыг хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд дээд албан тушаалтанд нь тухайн албан тушаалтныг хариуцлага тооцуулах албан шаардлагыг өгч, хэрэгжүүлж ажилладаг. Энэ тоог бол манай холбогдох хүмүүс өгчих байх. Бид нар ойлгохдоо бол аудит хийгээд, зөвлөмж дүгнэлтийг бол бид нарын хамгийн том үнэ цэн болсон гол зүйл гэж хардаг. Үүнийг аудитын мөрөөр хэрэгжүүлэх арга хэмжээг бол шат шатны төсвийн ерөнхийлөн захирагчид, Засгийн газар өөрөө энийг дотооддоо зохион байгуулаад явах ийм бололцоотой. Холбогдох хуулийнхаа хүрэн дээр аудитын шаардлага, зөвлөмжийг хэрэгжүүлээгүй, алдаа дутагдал гаргасан хүмүүсийг нь дотооддоо энэ үйл ажиллагааг бүрэн дүүрэн аваад явуулах ийм боломж бол хууль, эрх зүйгээр зохицуулагдчихсан байгаа гэж ойлгодог. Тэгээд харамсалтай нь энэ асуудал бол төдийлөн хийгдэж байгаа ч гэсэн олон нийтэд бол төдийлөн харагддаггүй юм шиг байгаа юм.

Аудит бол өөрөө үндсэндээ бол байгаа нөхцөл байдал дээр Улсын Их Хурлын бодлого, шийдвэр, хууль ингэж

хэрэгжиж байна гэдгийг бодит үнэлгээгээр гаргаж өгөх ийм л чиг үүрэгтэй, хуулийн зохицуулалтаар явж байгаа.

П.Анужин: 1 номерын микрофонд Наранчимэг гүйцээж хариулъя.

Ц.Наранчимэг: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Үндэсний аудитын газар Наранчимэг байна. Төрийн аудитын тухай хуулийн 42 дугаар зүйлд сөрөг дүгнэлт авсан буюу төрийн аудитын байгууллагаас өгсөн төлбөрийн акт, албан шаардлагыг хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд хариуцлага тооцох албан шаардлагыг тухайн шатын томилдог эрх бүхий албан тушаалтанд өгдөг. Төрийн аудитын байгууллага бол өөрөө хариуцлага тооцдоггүй, өгдөг, хүргүүлдэг. Зөвлөмжийн албан шаардлагын хэрэгжилтийг ирүүлдэг байгаа.

Дараагийн нэг асуудал нь Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлснээр төсөв захирагч нарын хариуцлага бол бас сайжирсан. Тодорхой хэмжээгээр сайжирсан. Гэхдээ хуулийн заалтын тодорхойгүйгээс болж зарим байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байгаа, хүндрэл учруулж байгаа гэдгийг аудит энийг бол аудитаараа тогтоосон. Тийм учраас Улсын Их Хуралд Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн зарим зүйл заалтыг бас өөрчлөх шаардлага байна гэдгийг Улсын Их Хуралд толилуулсан байгаа. Жишээлбэл ямар зүйл заалт бас хэрэгжихэд хүндрэлтэй байна вэ гэхээр Үндэсний агаарын тээврийн хэрэглэгчийг сонгоно гэсэн ийм заалт байна. Үнэхээр үнийн дүнгийн тухайд төсөв хэмнэх гэж байвал байвал бага үнийн дүнтэй агаарын тээврийн хэрэглэгчийг сонгох боломж байна. Тийм учраас энэ дээр асуудал байна.

Дараагийн асуудал нь томилолттой холбоотой асуудлууд байгаад байна. Цахим дэлгүүрийн худалдан авалттай холбоотой асуудлууд

байгаад байна. Цахим дэлгүүр дээр бараа үйлчилгээ байршуулсан бараа нь бас зах зээлийн үнээс өндөр үнийн дүнтэй байх зэрэг асуудлууд байгаа учраас энэ дээр бас аудит энийг бол өөрчлөх нь зайлшгүй нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага байна гэдгийг дүгнэсэн, хэлсэн байгаа.

Улсын төсвийн ерөнхийлөн захирагчдын тайлангаар 55 албан тушаалтанд хариуцлага тооцох албан шаардлагыг хүргүүлсэн. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулиар 87 албан тушаалтанд хариуцлага тооцох албан шаардлагыг хүргүүлсэн байгаа. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хариуцлага тооцох асуудал маань ганцхан асуудал байгаа. Ажлаас чөлөөлнө гэсэн ийм хуулийн санкцтай ийм асуудал байгаа. Геронтологийн төвийн тухайд бол энэ барилгыг шаардлага хангахгүй байна гээд аудит жил болгоны тайлан гаргаж байгаа. Хууль хяналтын байгууллагад Геронтологийн төвийн асуудлыг бол ноднин хууль хяналтын байгууллагад шилжүүлсэн. Хууль хяналтын байгууллагын шийдвэрийг төрийн аудитын байгууллага цаг тухай бүрд нь яг манай асуудал хаана явж байна, биелэлт нь хэр зэрэг явж байна гэсэн асуудал дээр хууль хяналтын байгууллагатай хамтарч ажилладаг. Өнөөдөр Улсын ерөнхий прокуророос бид нарт шилжүүлсэн асуудлын мэдээллийг бол өнөөдөр Монгол Улсын Ерөнхий аудиторт ирүүлсэн байна. Танд энэ талын асуудлыг бас эргэж яг прокурор хэрхэн яаж шийдвэрлэсэн талаар хариу мэдэгдье гэж бодож байна. Баярлалаа.

П.Анужин: Төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу харьяа 2 яамны сайд нар хариулъя. Ноднин жил өгсөн аудитын хязгаарлалттай дүгнэлтэд хамаарагдах эдгээр газруудад ямар хариуцлагын арга хэмжээ авсан бэ. Энэ зөвлөмжийг хэрхэн хэрэгжүүлсэн бэ. Тодорхой жишээтэй хариулт өгье. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Булгантуяа хариулна.

Х.Булгантуяа: Үндэсний аудитын газраас манай яам дээр ирж ажиллаад,

аудитын тайланг тусгайлан сайдад танилцуулдаг байгаа. Манай яамнаас Дотоод аудитын газраас бид нар дүгнэлттэй холбоотойгоор ажлын төлөвлөгөө 1 дүгээрт гарган ажиллаж байна. Манай дээр бол хамгийн үүсээд байгаа хүнд нөхцөл байдал бол 2 банкнаас нийгмийн даатгалын сангийн авлагын асуудал байж байгаа. Энэ асуудлыг Засгийн газарт бас танилцуулж Нийгмийн бодлогын байнгын хороондоо бид танилцуулж тэмдэглэл гаргууллаа. Тэгээд үүнийг барагдуулах ажлыг Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар, Нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөл бол бас хамтарч хийхээр зохион байгуулахаар авлагын төлөвлөгөө гаргаж ажиллахаар бид Нийгмийн бодлогын байнгын хорооноос чиглэл авсан байж байгаа. Тэгээд энэ бол манай яам дээр байгаа хамгийн том асуудал санхүүгийн хувьд.

П.Анужин: Хариуцлага. Бид нар жил бүр ер нь Улсын Их Хурлын гишүүд их хэлдэг шүү дээ. Жаргалмаа гишүүний гол асуугаад байгаа нь аудитын тайлан, дүгнэлт сонсдог. Яг ямар хариуцлагын арга хэмжээ авсан бэ. Энэ хариуцлагыг авах бүрэн эрх нь төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу тухайн ажилтан, албан хаагчийг томилсон эрх бүхий этгээд хариуцлагын асуудлыг тооцно гэж сая Аудитын газар маш тодорхой хариуллаа. Энэ дээр хэн хариулах вэ. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам ноднин жил аудитад авсан арга хэмжээ, хариуцлагын асуудлыг асууж байна. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Хүрэлбаатарын Булгантуяа хариулъя.

Х.Булгантуяа: 2022 оны аудитын дүгнэлт бол саяхан гарсан. Улсын Их Хурал дээр ингээд танилцуулагдаад бид тухайн хүнтэй хуулийн дагуу ямар арга хэмжээ авах ёстой тийм арга хэмжээнүүдийг бол аваад явж байгаа. Бид нар жишээлбэл зарим асуудлуудыг хууль, шүүхийн байгууллага руу шилжүүлэх, авлагуудыг нь нэн яаралтай хуулийн дагуу барагдуулах,

шаардлагатай тохиолдолд Авлигатай тэмцэх газар руу шилжүүлэх гэх мэтчилэн эдгээр арга хэмжээг авахаар үүрэг чиглэл өгсөн байж байгаа.

П.Анужин: Бадарчийн Жаргалмаа гишүүний асуултад Эрүүл мэндийн сайд Чинзориг хариулна.

С.Чинзориг: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Хариуцлага тооцохтой холбоотой асуудал ярих ёстой гэдэгтэй санал бол нэг байна. Манай дээр өнгөрсөн жил төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт орсонтой холбоотойгоор сумын эрүүл мэндийн байгууллагууд Эрүүл мэндийн сайдын багцад шилжиж ирсэн юм байна лээ. Өмнө нь Төсвийн тухай хуулиар аймаг, нийслэлийн Засаг даргын захирагчийн багцад бол багтдаг байсан. Ингээд Төсвийн тухай хуулийн холбогдох заалт хүчингүй болсонтой холбоотойгоор Эрүүл мэндийн сайдын багцад ирсэн. Энэтэй холбоотойгоор манай тайлангийн нэгтгэлд 336 байгууллагаар тайлангаа нэгтгэдэг ийм байгууллага бол нэмэгдсэн байгаа. Энэ бол дандаа сумын эрүүл мэндийн байгууллагад бол байгаа. Аудитаас манайд сөрөг дүгнэлт өгсөн 4 газар бол байгаа. Дандаа сумын эрүүл мэндийн төвүүд бол байна. Сөрөг дүгнэлт авсан. Дүгнэлт өгөхөөс татгалзсан 4 байгууллага байгаа. Энэ нь бол дандаа л бас л сумын эрүүл мэндийн байгууллагууд байгаа. Хэдийгээр Төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт ороод, сумын эрүүл мэндийн байгууллагуудын тайланг Эрүүл мэндийн сайдын багцад нэгтгэж гардаг болсон ч гэсэн томилгоо нь сумын Засаг дарга Эрүүл мэндийн төвүүдийн эрхлэгч нарыг томилдог учраас бол би шууд арга хэмжээ авах ийм боломж бол байхгүй байгаа. Тэгээд эдгээр сумын, аймгийн Засаг дарга нарт нь тэр томилогдсон хүнд нь уламжилж, хариуцлага тооцуулах гэсэн ийм бас саналаа Эрүүл мэндийн сайдын хувьд бол тавьсан байгаа. Ингээд аймаг, сумын удирдлагууд эдгээр сөрөг дүгнэлт авсан 4, дүгнэлт өгөхөөс татгалзсан 4

байгууллагууд дээр бас тодорхой бас хариуцлага тооцох болов уу гэж бол бодож байна. Бид нарыг хариуцлага тооцох ёстой гэдгийг байнга шахаж байгаа. Геронтологийн төвтэй холбоотой асуудал олон жил яригдаж байгаа. Бараг л 10-аад жил явагдаж байгаа. 6,8 тэрбум төгрөгийн бодитой санхүүжилт хийчихсэн нь үнэн. Тэгээд тэр барилгыг нь ашиглах ямар ч боломжгүй гэсэн ийм байдалтай. Тэгээд бид нар өөр бас барилгыг чөлөөлж, энэ төвийг нь оруулж байгаа. Бас шүүхэд энэ асуудлаар хандчихсан. Ингээд Авлигатай тэмцэх газар шалгаж байгаа, шүүх дээр материал өгсөн байж байгаа.

2 дахь асуудал тэр өсвөр насны хүүхдийн эрүүл мэндтэй холбоотой асуудал дээр бас би санаа зовж байгаа, Жаргалмаа гишүүнтэй санал нэг бол байна. 2022 оны жилийн эцсийн байдлаар 1000 хүүхэд тутмын 24,3 нь өсвөр насны хүүхдүүд жирэмсэн байна гэсэн ийм үзүүлэлт гарсан юм байна лээ. 2012 онд бол энэ үзүүлэлт 34 байсан. Гэхдээ тэрийгээ бодвол арай бас жаахан буурсан гэж хэлж болно. 10 жилийн үзүүлэлтээр. Гэхдээ энэ бол буурахгүй л байх. 9 аймагт өсвөр насны хүүхдийн кабинет байгуулах асуудал, өмнө нь байсан кабинетыг гүйцэтгэлийн санхүүжилттэй холбоотойгоор аймгууд чинь бас орлого олдоггүй чиглэл гээд ингээд хассан үйл ажиллагаа нь зогсоочихсон байсныг энэ ондоо бид нар чиглэл өгөөд 9 аймагт өсвөр насны хүүхдийн кабинетыг сэргээж ажиллуулсан байгаа. Цаашидаа бид нар энэ асуудлын дараа Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хууль дээр нэлээн сайн ярихгүй бол эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээнийхээ асуудал дээр илүүтэй анхаараад иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролын асуудал, нийгмийн эрүүл мэндийн асуудлыг ерөөсөө орхигдуулаад байгаа ийм асуудлууд бол байгаа. Тэр 9 төвийг яагаад зогсоочихсон юм бэ гэхээр ерөөсөө л гүйцэтгэлийн санхүүжилттэй холбогдуулаад орлого олдоггүй, үйл ажиллагаа явуулдаг нэгж гээд л хассан.

Тэгээд энийг нь бид нар буцаагаад бол сэргээж байгаа. Одоо бол бүх аймаг, бүх дүүрэг бол үндсэндээ тэр таны яриад байгаа кабинеттай болсон. Ингээд Эрүүл мэндийн тухай хууль, Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хууль батлагдах юм бол төсвөөс шууд санхүүжилт авдаг болгох ийм зорилтыг л бид бол дэвшүүлж.../минут дуусав/

П.Анужин: Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн тодруулж асууя.

Б.Жаргалмаа: Тэр хариуцлагын тогтолцоог улам бүр чангатгах зайлшгүй шаардлага байгаа нь энэ дүгнэлтүүдээс бас гарч байгаа байх гэж бодож байна. Үнэхээр аудит бол хөндлөнгийн дүгнэлтийг хийчхээд ингээд орхих бус, хариуцлага тооцох, эргээд хариуцлагын юугаа нэхэх, магадгүй тэр хариуцлага дээрээ дахиад аудит хийдэг байдлыг бас бид нар бий болгох ёстой байх гэж бодож байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн боловсрох, нийгмээс халамж авах энэ асуудлыг бас шийдвэрлэхийн тулд бид нар Боловсролын хуульдаа бас багцалж тодорхой хэмжээний зүйл заалтууд оруулж байгаагийн нэгэн адилаар яг өсвөр насны эрүүл мэндэд чиглэсэн өсвөр насны хүүхдүүдийн жирэмслэлт бэлгийн бойжилттой холбоотой асуудлаар бид нар бас яамдыг хамтарч ажиллаасай гэдэг хүсэлтийг тавимаар байгаа юм. Өөрөөр хэлэх юм бол Боловсролын яам, Эрүүл мэндийн боловсролын сургалт дээрээ хэрхэн анхаарах юм, Эрүүл мэндийн яам эрүүл мэндийн асуудалд нь хэрхэн анхаарах ёстой юм бэ гэдэг дээр бас Эрүүл мэндийн яам, Боловсролын яамыг бас хамтран ажиллах ийм асуудлыг бас хөндөж тавиагч гэдэг хүсэлтийг тавимаар байна. Өөрөөр хэлэх юм бол хамтын ажиллагаа бас энд дутагдаж байгаа шүү. Энд сэтгэл эмзэглүүлэн нэг тоо.../минут дуусав/

П.Анужин: Жаргалмаа гишүүн чухал асуудал хөндөж үг хэллээ. Буланы Бейсен гишүүн асуулт асууна.

Б.Бейсен: Та бүхэнд өглөөний мэнд хүргэе ээ. Энэ тайлангийн хугацаа дээр нь эмч нарын цалинг гүйцэтгэлийн санхүүжилтээр нэмэгдсэн мэт ярьж байгаа боловч эрүүл мэндийн салбарынхны цалин хөлс нэмэгдээгүйн улмаас эмнэлгийн салбарын эмч, сувилагч, асрагч нарын ажлаасаа ихээр гарч гадагшаа гарч ажиллаж байна. Тийм учраас энэтэй холбоотой ийм байна. Тайлан дээр нь цалин хөлстэй холбоотой эрүүл мэндийн сайдын тэр төлөвлөсөн төсвөөс нь ингээд хугацаанд нь юм зарцуулаагүй 1 тэрбум цалин хөлс урамшуулалтай холбоотой юу гарсан байна л даа. 1 тэрбум хэдэн сая гэлээ энд. 516 сая. Энийг судалж үзсэн үү. Энэ яагаад зарцуулаагүй юм бол. Цалин хөлс нь бага гээд яриад байдаг. Тэгсэн мөртөө ийм гарсан байна энэ талаар асууя. Ямар ямар байгууллага нь энийг зарцуулаагүй юм. Аль эсвэл эмч нар нь сувилагч нар нь гадагшаа гарчхаад эмч ажилтан тултал ажилласан мөртөө авч чадаагүй юм уу.

2 дугаарт эрүүл мэндийн салбарын хэмжээнд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар хийгдсэн 56 тэрбум 359 сая 700 мянган төгрөгийн хөрөнгө оруулалт байна. Энийг зөвхөн эмнэлгүүдийн эмнэлгийн байгууллагын тоног төхөөрөмжид 10.4 хувийг нь л зарцуулсан. Бусад нь барилга засвар гээд зарцуулчихсан. Одоо гүйцэтгэлийн санхүүжилтээр санхүүжихэд хөрөнгө оруулалт тоног төхөөрөмжийн асуудал чухал л даа. Энэ талаар судалж үзсэн үү. Эрүүл мэндийн яам, Хөдөлмөрийн яам хоёулаа хязгаарлалттай санал дүгнэлт авсан байна л даа. Нийгмийн хамгааллын 2022 оны санхүүгийн нэгдсэн тайлангийн аудитаар Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн зарим заалтыг зөрчсөн байна гээд. Энэ ямар заалтыг нь зөрчсөн бол аудитаас асууя. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санг шалгасан уу. Эрүүл мэндийн салбарт Эрүүл мэндийг дэмжих сан гээд байгаа. Энд хэчнээн төгрөг юунд зарцуулсан бэ. Энэ талыг шалгасан уу. Энэ талаар асууя. Нийгмийн хамгаалал

дээр 38 тэрбум 29,6 сая төгрөгийн материаллаг зөрчил ирсэн байна гэнэ. Энэ юунд байна. Хөрөнгө оруулалтын аль дээр нь ийм энэ чинь 38 тэрбумын зөрчил илэрнэ гэдэг чинь бас их зөрчил шүү дээ. Энийг та шалгасан уу. Энэ юуных вэ.

Дараа нь хөдөөгийн эмнэлгүүд зарим жишээлбэл Баян-Өлгий аймгийн Ногооннуур сумын Улаанхад баг, Ховд багийн эмнэлэг барьсан мөртөө төсөв нь тавигдаагүй, хоосон эмнэлэг л байж байгаа. Тоног төхөөрөмж ч байхгүй. Энийг шийдэж болоогүй юу. Цаашидаа энийг яаж шийдэх вэ ер нь. Нөгөө талаар алсын түргэн тусламжийн машин ерөөсөө Фургон л явж байгаа шүү дээ. Дарга аа, би нэг.../минут дуусав/

П.Анужин: Бейсен гишүүн асуултаа гүйцээж асууя. Нэмэлт 1 минут өгье.

Б.Бейсен: Ер нь эрүүл мэндийн салбар түргэн тусламжийн машиныг шинэчлэх цаг нь ирсэн. Аймгийн дарга нар, албан байгууллагын дарга нар нь жийп машин унадаг, түргэн тусламжид донсолгоо хийхдээ Оросын фургон машин өгдөг. Энийг зогсоож, туулах чадвар сайтай жийп машин өгөхгүй бол тэр янз бүрийн зүрхний шигдээстэй, цус харвасан хүнийг тээвэрлэж байна. Улаанбаатар хот хүртэл тээвэрлэж байна. Суугаад үзэх хэрэгтэй энэ дотор ер нь. Энийг шинэчлэх цаг нь болсон. Энэ талаар Эрүүл мэндийн сайдаа анхаараад, цаашидаа энэ талаар баримталж байгаа бодлого байна уу ер нь. Энэ жил хэчнээн аймгийн парк шинэчлэлт хийх гэж байна. Ер нь цаашидаа яаж хийх вэ энэ талаар асууя.

П.Анужин: Булганы Бейсен гишүүний асуултад Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг хариулна. Нэгтгээд хариулаад яваарай. Дараа нь Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Булгантуяа, Аудитын Ерөнхий газар ийм дараалалтайгаар хариулт өгнө.

С.Чинзориг: Эрүүл мэндийн салбарт ажиллагсдын цалингийн доод жишигийг Засгийн газар баталдаг. 2021 онд бол Засгийн газрын 107 дугаар тогтоол гараад баталсан байдаг. Лавлагаа шатын эрүүл мэндийн байгууллагууд бол Засгийн газраас баталсан цалингийн доод жишигээс дээгүүр цалинтай бол байгаа. Харин сумын эрүүл мэндийн байгууллагууд яг Засгийн газраас баталсан цалингийн доод жишигээр цалин өгч байгаа ийм асуудлууд байгаа. Бид нар саяхан төсвийн тодотгол баталсан, мөн бас цалингийн доод жишигийг Засгийн газраас шинэчлэн тогтоосон. Энэтэй холбоотойгоор Үндэсний зөвлөл шийдвэрүүд гаргаж 01 тогтоол, 05 дугаар тогтоол, 12, 13 дугаар тогтоолуудыг бүгдийг нь өөрчилж байгаа. Энэтэй холбогдуулаад сайдын 11 тушаал шинэчлэгдэнэ. Энэ арга хэмжээний үр дүнд сумын эрүүл мэндийн байгууллагуудын эмч, ажиллагсдын цалинг Засгийн газраас баталсан цалингийн саяын 2023 оны 6 сард баталсан жишигт хүргэж бол нэмэгдүүлнэ. Эх үүсвэрийг нь сая тэр Үндсэн зөвлөлийн тогтоолоороо өөрчлөлт оруулаад шийдэж өгсөн гэдгийг бол хэлье.

Унаатай холбоотой асуудал бол чухал байгаа. Гэхдээ тоног төхөөрөмжтэй холбоотой асуудал чухал. Гэхдээ энэ жил Эрүүл мэндийн сайдын багцад их засварын болоод тоног төхөөрөмжийн 1 ч төгрөг төсөвлөж өгөөгүй. Тийм учраас их засвар болоод тоног төхөөрөмжтэй холбоотой асуудлуудыг шийдэхэд хүндрэлтэй байна. Харин 2024 оны улсын төсөв батлахад харин Байнгын хорооны гишүүд Эрүүл мэндийн сайдад эрүүл мэндийн байгууллагуудад шаардлагатай байгаа унаа, тоног төхөөрөмжийн зардлыг шийдэхтэй холбоотой асуудал дээр анхаарч өгөх шаардлагатай бол байгаа. Унаатай холбоотой асуудлыг бид нар төсөвт юм тусаагүй гээд зүгээр суухгүй олон улсын байгууллагуудтай хамтарч

ажиллаж байна. Японы Жайкагийн дэмжлэгтэйгээр энэ 7 хоногт бүх аймгийн нэгдсэн эмнэлгүүдэд туулах чадвар сайтай Ниссан патрол машин нийлүүлнэ. Энэ 7 хоногт бүх аймгуудын нэгдсэн эмнэлгүүд бол өгнө. Дэлхийн банкнаас хэрэгжүүлж байгаа төслийн хүрээнд бид нар төслийн хэмнэгдсэн хөрөнгөөсөө шийдэж байгаа 330 сумынхаа 30 хувийг нь энэ жил энэ ондоо багтаад алсын дуудлагад явах шаардлагатай. Туулах чадвар сайтай Япон улсууд үйлдвэрлэгдсэн, тоноглогдсон ийм машинаар хангахаар бол төлөвлөж байна. Энэ ондоо багтаад нийт сумдынхаа 30 хувийг ямар ч байсан Япон улсад үйлдвэрлэсэн ийм иж бүрэн тоноглогдсон, туулах чадвартай жийп машинаар бол хангана. Цаашдаа сумуудыг ингээд үе шаттайгаар алсын дуудлагын чанар хангасан туулах чадвартай машинаар хангах арга хэмжээ авахаар төлөвлөж байгаа гэдгийг хэлэхийг бол хүсэж байна аа. Бямбасүрэн дарга тэр даатгалын сантай холбоотой асуудал. Эрүүл мэндийн сантай холбоотой асуудал бол яах вэ, Эрүүл мэндийн санд жилд 2-3 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт олгодог юм байна лээ. Өнгөрсөн жил 2 тэрбум гаруй төгрөгийн санхүүжилт олгосон. Энэ нь нөгөө тусгай сангийн тухай хууль, холбогдох журмынхаа дагуу зөвхөн нийгмийн эрүүл мэндийн чиглэлээр хийгдэж байгаа сургалт судалгааны ажилд санхүүжилт олгож байгаа ийм асуудлууд байгаа гэдгийг бол хэлье.

П.Анужин: Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд Хүрэлбаатарын Булгантуяа хариулъя.

Х.Булгантуяа: Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан дээр мөн аудит орсон. Аудит орсонтой холбоотойгоор төлөвлөгөө гаргаж Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамнаас төлөвлөгөөний хэрэгжилтийн тайланг 6 сарын 22-нд Үндэсний аудитын газар руу албан бичгээр хүргүүлсэн байж байгаа. Мөн Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан,

Нийгмийн даатгалын сан гэх мэтчилэн манай дээр байгаа гол сангуудын мэдээллүүдийг бид нар шилэн болгосон байж байгаа. Шилэн ажиллагааны хүрээнд. Үүнтэй холбоотойгоор ер нь Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангийн хүрээнд 18 орчим тэрбум төгрөгийн зээлийн эргэн төлөлтийн хугацаа хэтэрсэн. Капитал банкнаас авах насжилт өндөртэй 3,8 тэрбум төгрөгийн үлдэгдэл, 2013 онд Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамаар дамжуулаад жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих гээд Оёдлын нэгдсэн холбоо төрийн бус байгууллагад 14,4 тэрбум төгрөг олгоод тэгээд одоог хүртэл бас барагдуулаагүй гэсэн ийм асуудлууд манай Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан дээр байгаад байгаа. Үндэсний аудитын газраас Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангийн орлогыг төлөвлөгөөний дагуу бүрдүүлэх, дээрээс нь нэмээд санхүүжилт дээр үр дүнгийн үнэлгээ хийх гэх мэтчилэн зөвлөмжүүдийг өгсөн. Үүний дагуу бол бид нар хяналт хийгээд, ажлын төлөвлөгөө гаргаад тайланг бол хүргүүлсэн байж байгаа.

П.Анужин: Аудитын ерөнхий газар хариулт өгье. 2 номерын микрофонд Ерөнхий аудитор Занданбат хариулт өгье. Буланы Бейсен гишүүний асуултад 1 номер Наранчимэг дарга хариулт өгье.

Ц.Наранчимэг: Бейсен гишүүний асуултад хариулъя. Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийг 6617 байгууллагад шалгасан байгаа. Үүгээр нийтдээ Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийг зөрчсөн дараах асуудлууд байсан. Тээврийн хэрэгслийн хязгаарлалтыг баримтлаагүй, хяналтыг хэрэгжүүлээгүй, цахим худалдан авалтыг зохион байгуулаагүй, хөрөнгө оруулалтын заалтыг хэрэгжүүлээгүй, бусад хангамжийн зардлыг хэмнээгүй, тэргүүн дэд орлогч нарыг ажиллуулсан, албан тасалгааны хязгаарлалтыг хэрэгжүүлээгүй, нэг удаагийн тэтгэмжийг давхардуулан

олгосон, албан томилолтын зардлыг хязгаарлаагүй, дүрэмт хувцасны хязгаарлалтыг хэрэгжүүлээгүй, цалин хөлсний нийтлэг жишигийг баримтлаагүй гэсэн ийм зөрчлүүдээр 61,6 тэрбум төгрөгийн зөрчлийг илрүүлсэн. Үүнээс 20,5 тэрбум төгрөгийн зөвлөмж өгсөн. 39,4 тэрбум тэрбум төгрөгт 908 албан шаардлага хүргүүлсэн, 1,5 тэрбум төгрөгийг төлбөрийн ак тогтоосон, 0,2 тэрбум төгрөг дээр хууль хяналтын байгууллагад шилжүүлсэн байгаа.

Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сан, Эрүүл мэндийг дэмжих сан 2-т аудит хийсэн. Аудитаар бол хязгаарлалттай санал, дүгнэлтийг өгсөн.

П.Анужин: Буланы Бейсен гишүүн тодруулж асууя.

Б.Бейсен: Эрүүл мэндийн салбарт тойрогтоо гишүүд хөрөнгө оруулалт тавьж байгаа. Баян-Өлгий аймагт 1 дүгээрт нэгдсэн эмнэлгийн тоног төхөөрөмж гэдэг дээр 600 сая 1 байгаа, мөн эрүүл мэндийн тоног төхөөрөмж гэдэг дээр 300 сая нийтдээ 900 сая төгрөг тавигдсан. Ер нь энийг Эрүүл мэндийн яам авч байгаад шаардлагатай тоног төхөөрөмжийг нь судалж яахгүй бол орон нутагт очихоор чинь ер нь орон нутгийн Иргэний төлөөлөгчдийн Хурлын Төлөөлөгчид хувааж аваад ер нь бүгд тендерээр ажилладаг ерөөсөө. Чанаргүй тоног төхөөрөмж оруулдаг. Энэ тал дээр нэлээн анхаарахгүй бол болохгүй байх. Цаашидаа энэ талаар судалгаа хийсэн юм байна уу.

П.Анужин: Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг хариулт өгье.

С.Чинзориг: Орон нутгийн л удирдлагуудын л хариуцлага байх л даа энэ асуудал чинь. Улсын төсвөөс батлагдсан хөрөнгө оруулалтыг зориулалт өөрчлөх асуудал байж болохгүй.

2 дугаарт чанаргүй, үр ашиг муутай тоног төхөөрөмж нийлүүлж, худалдан авч болохгүй. Тэгээд орон нутгийн л худалдан авах газрынхны л хариуцлагагүй шүү дээ. Хэрвээ орон нутагтаа итгэхгүй байгаа танд зөвлөхөд Эрүүл мэндийн яам дээрээ тэр худалдан авалтаа гүйцэтгүүлж болно. Эсвэл улсын нөгөө худалдан авах ажиллагааны газраар худалдан авах ажиллагаа явуулж болно.

П.Анужин: Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэн гишүүн байхгүй байна. Аудитын ерөнхий тайлантай холбоотойгоор гишүүд асуулт асууж дууслаа.

Тайлантай холбоотой үг хэлэх гишүүд байна уу. Үг хэлэх гишүүдийн нэрийг авъя. Буланы Бейсен гишүүнээр нэрийг тасалъя. Салдангийн Одонтуяа гишүүн үг хэлнэ.

С.Одонтуяа: Би энэ манай холбогдох хүмүүс байгаа дээр нэг чухал зүйлийг хэлэх гэсэн юм. Яг 2022 оны гүйцэтгэлтэй холбоогүй. Одоо удахгүй бид нараас нөгөө 2024 оны төсвийн асуудлууд ярих учраас зүрх судасны эмнэлэгтэй больё гээд бид нар их олон жил яриад байгаа шүү дээ Чинзориг сайд аа. Зүрх судасны эмнэлэгтэй больё гээд. Тэгэхээр энэ талаар надад нэг дэлгэрэнгүй мэдээлэл яамнаас ирүүлээч. Яг зүрх судасны эмнэлгийг барихад газар нь шийдэгдчихсэн гэж би ойлгосон. Тоног төхөөрөмж нь бэлэн гэж би ойлгосон. Тэгвэл 2024 оны төсөвт бүгдээрээ хамтарч байгаад зүрх судасны төвөө барьж авахгүй бол өнөөдөр нас баралтын чинь гол 1 дүгээр шалтгаан л энэ зүрх судасны өвчин байгаад байгаа шүү дээ. Тэгэхээр энэ дээр би зүгээр энэ хүмүүсийг байгаа дээр энэ талаар надад ингээд нэг мэдээллийг нь бэлдээд өгөөч. Тэгвэл эртнээс хөөцөлдөж байхгүй бол яг төсөв нэгэнтээ өргөн бариад ороод ирчихсэн хойно хэцүү юм. Тэгээд тэр хэр их мөнгө шаардагдах юм бол. Энэ дээр нь манай Байнгын хороо бүгд дэмжээд

ажиллаад, энэ зүрх судасны төвөө л эхлүүлчихмээр байна гэсэн ийм л санал хэлэх гэсэн юм.

П.Анужин: Салдангийн Одонтуяа гишүүн чухал санал хэллээ. Эрүүл мэндийн сайд хэлсэн саналын дагуу бэлдэж өгье гэдгийг хэлж байна. Буланы Бейсен гишүүн үг хэлнэ. Төсвийн гүйцэтгэлтэй холбоотой.

Б.Бейсен: Ялангуяа эмч, эмнэлгийн ажилтны цалинтай холбоотой асуудал байна. Тэгээд ер нь сүлжээгээ 2 дахин нэмж байж дээр нь гүйцэтгэлийн санхүүжилтээр өгвөл гүйцэтгэлээр олсон мөнгөөрөө эмнэлэг бас тоног төхөөрөмж аваад хөл дээрээ босчих боломж байгаа. Ялангуяа сумдын эмнэлгүүд дээр ерөөсөө тоног төхөөрөмж байхгүй. Аймгууд руугаа явуулдаг. Аймгийн нэгдсэн эмнэлэг ачаалал ихтэй, тэгээд аймаг нь хот руу явуулдаг. Хотын яаралтай тусламжийн төвүүдээр орой явж үзээрэй. Хүн үзэх байтугай ер нь ачаалал ихтэй. Би 1 дүгээр эмнэлэг дээр очсон, 3 дээр очсон, 2 дээр очсон. Ялангуяа 1 дүгээр эмнэлгийн ачаалал маш их байна. Эмч нь ер нь бүр ядарсан, хүнд байдалтай. Ингэж байгаад шоронд явахаасаа ер нь больё гэсэн хаширсан байдалтай байна. Тийм учраас Эрүүл мэнд сайд аа, орой нэг тийм яаралтай тусламжийн тасгуудаар орж үзэх хэрэгтэй байна. Тэр чинь салбарынхаа эмнэлгийн тусламжийн хүмүүсийг дагуулж ер нь үзэхгүй бол үнэхээр эмнэлгийн салбарын ажил хүнд байна. Нөгөө талаар бас хэл амтай, хүний амьтай холбоотой болохоор энэ тал дээр нэлээн анхаарах шаардлагатай байна.

Эрүүл мэндийн даатгалын шалгуур үзүүлэлтээр сумууд дээр рентген аппарат байхгүй. Зарим хувийн эмнэлгүүд дээр мөн зарим 3 дугаар шатлалт эмнэлэг дээр хийгдэх шалгуур үзүүлэлт тавьсан. Жишээлбэл уушигны буглаа 3 дугаар шатлал дээр хийгдэнэ шүү дээ. Эмчилгээ, хагалгаа нь. Энгийг

засах тал дээр бас анхаараад эмч нартаа зөвлөж байгаад шийдэхгүй бол даатгалын шалгуур үзүүлэлт нөгөө талаар тарифын асуудал дээр үнийг нь нэмэх юм уу ямар нэгэн байдлаар зарим хувийн эмнэлүүд хаалгаа барих дөхөж байна. Энэ тал дээр Эрүүл мэндийн яам, Эрүүл мэндийн даатгалын газар, бусад эрүүл мэндийн салбаруудтай хамтарч ажиллаж байгаад энийг мэргэжлийн байгууллагатай хамтарч байгаад шалгуур үзүүлэлтээр шийдэхгүй тэр нь бас хүнд байна. Ялангуяа сумууд дээр тоног төхөөрөмж байхгүй тэр гүйцэтгэлээрээ санхүүжих боломж байхгүй. Харин засгаас нөгөө нэг хүнд ноогдох юуг нь 2 дахин нэмж өгснөөр бас авч байгаа. Санхүүжилтээ авч байгаа. Түүгээр амь зуугаад л явж байна. Эмийн хүрэлцээ муу байна. Эм үнэтэй байна. Эмийн асуудал дээр нэлээн анхаарахгүй бол бодлого бариад цаашидаа шийдэхгүй бол ард иргэд чинь эм авч чадахгүй шүү дээ. Нэг даралтын эм, нэг ходоодны эм авахад 50-аад мянган төгрөг гарч байна шүү дээ. Тэгээд 1 тригел ч юм уу тийм юм авахад тэгээд 46 мянган төгрөг гарч байх жишээтэй. Энийг ард иргэд үнэхээр юу нь хүнд байна. Зарим эмийг авч чадахгүй байна. Энэ тал дээр ер нь цаашидаа хамтарч ажиллаад ер нь тодорхой бодлого боловсруулахгүй бол ийм юмны үнэ өссөн үед ард иргэд энийг дааж чадахгүй байна.

Халамж үйлчилгээний чиглэлээр бас хөдөлмөр дэмжих сангийн хөрөнгө оруулалт ерөөсөө маш чанаргүй явагдаж байна. Нэлээн их хэмжээний хөрөнгө тавигддаг. Тодорхой эзэнд нь хүрдэггүй. Энэ тал дээр бас хяналт хийгээд ажиллахгүй бол орон нутагтаа бас танил тал, найз нөхөд, хамаатан садан, намын харьяаллаар шийддэг ийм асуудал байгаа юм. Энэ тал дээр бас Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам бас дүгнэлт хийгээд ажиллахгүй бол ер нь жилийн жилд тавигдаж байгаа төсвийг харж байгаа шүү дээ. Бараг үйлдвэр босчихоор ийм хөрөнгө алга болчихоод байна шүү дээ. Жилийн жилд. Очоод харахад боссон

үйлдвэр ч байхгүй, ажиллах хүчин түр зуур л яадаг. Энэ дээр нэлээн анхаарал хандуулсан нь зөв байх гэсэн санал хэлье.

П.Анужин: Аудитын гүйцэтгэлийн тайлантай холбоотойгоор гишүүд асуулт асууж, үг хэлж дууслаа.

Монгол Улсын 2022 оны нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэл, Засгийн газрын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланг Нийгмийн бодлогын байнгын хороо хэлэлцэж дууслаа.

Байнгын хорооноос санал, дүгнэлт гарна. Гарсан санал, дүгнэлтийг Төсвийн зарлагын хяналтын дэд хороонд Улсын Их Хурлын гишүүн Буланы Бейсен танилцуулна.

Хүрэлцэн ирсэн ажлын хэсгийн гишүүддээ баярлалаа.

10.23 цаг.

Дараагийн хэлэлцэх асуудалдаа оръё.

Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэхийг хэлэлцэнэ.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Эрүүл мэндийн сайд, Улсын Их Хурлын гишүүн Содномын Чинзориг танилцуулна.

Танилцуулгын эхэнд бол хэлэхэд Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль эрүүл мэндийн суурь хууль гэж хэлж болохуйц ийм чухал хууль орж ирж байгаа. Өвдсөнийх нь дараа хөөж эмчлэх бус, өвдөхөөс нь өмнө урьдчилан сэргийлэх бүхий л талын харилцааг зохицуулдаг ийм чухал хуулийг маш богино хугацаанд бас сайн боловсруулж орж ирсэн Чинзориг

гишүүнд бас талархаж байгаагаа илэрхийлье. Энэ хуулийг бол бас хүлээж байгаа. Хуулийн хүрээнд зохицуулагдах ёстой асуудал бол эрүүл мэндийн салбар болон хүн ардын эрүүл мэндийн өмнө бас хүлээгдэж байгаа том асуудал гэдгийг танилцуулгынх нь өмнө онцгойлж бас хэлье гэж бодож байна. Засгийн газрын гишүүн, Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг хуулийн төслийн танилцуулгаа хийхийг урьж байна.

С.Чинзориг: Байнгын хорооны дарга, Байнгын хорооны гишүүдийнхээ өглөөний амгаланг айлтгая.

Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэлд Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төслийг боловсруулна гэж тусгагдсан. Мөн Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 2.1.5-д Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний тухай хуулийн төслийг батлуулахаар тусгасан нь уг хуулийн төслийг боловсруулах үндэслэл болж байна гэж бол үзэж байгаа.

Улсын Их Хурлаас 2012 онд батлагдсан Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1 дэх хэсэгт эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ нийгмийн эрүүл мэндийн болон эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ гэсэн 2 төрөлтэй болохыг хуульчилж бол заасан. 2016 онд Эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийг Улсын Их Хурлаас баталж мөрдүүлсэн боловч өнөөг хүртэл нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг хэрхэн зохицуулах хууль одоог хүртэл батлагдаагүй байгаа. Сая Байнгын хорооны дарга хэллээ. Би ч гэсэн санал нэг байна. Сүүлийн жилүүдэд бид нар өвчилсөн хойно нь эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх асуудалдаа хэт их анхаараад, өвчлөхөөс нь өмнө урьдчилан сэргийлэхтэй холбоотой нийгмийн эрүүл мэндийн асуудлыг бас нэлээн орхигдуулж ирсэн байна гэж бас

үзэж байгаа юм. Тийм учраас Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний тухай хуулийг боловсруулж Байнгын хороогоор хэлэлцүүлж байна.

Энэ хууль бол салбарын суурь харилцааг зохицуулсан хууль болох ёстой. Манай салбарын анхдагч ийм хуулийн төсөл гэдгийг бас та бүхэндээ хэлэхийг хүсэж байна. Эрүүл мэндийн тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.9-д нийгмийн эрүүл мэндийн төв нь нийгмийн эрүүл мэндийн талаар төрөөс баримтлах бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, эрүүл мэндийг дэмжих орчин бүрдүүлэх үйл ажиллагааг аймаг, дүүргийн түвшинд зохион байгуулна гэж заасан боловч хүн амд нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэхэд үндэсний тогтолцоо бүрэн бүрэлдээгүй, тусламж, үйлчилгээний төрөл, зохион байгуулалт, санхүүжилттэй холбоотой хууль, эрх зүйн зохицуулалтгүй байгаа учраас энэхүү хуулийн төслийг боловсруулах шаардлагатай гэж үзэж байгаа. Ер нь дэлхийн олон нийтийн эрүүл мэндийн байгууллагуудын судалгаанаас үзэхэд бол нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд зарцуулж байгаа 1 ам.доллар нь ирээдүйд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээнд зарцуулах 40 хүртэлх ам.долларыг хэмнэдэг гэж тодорхойлсон байна. Мөн өндөр хөгжилтэй орнууд хөрөнгө санхүүгийнхээ 50-60 хувийг нийгмийн эрүүл мэнд, анхан шатын тусламж, үйлчилгээнд бол зарцуулж байдаг. Манайх бол үүнийхээ эсрэг урвуу байгаа. Тухайлбал хөрөнгө санхүүгийнхээ 19 хувийг л бид нийгмийн эрүүл мэнд, анхан шатын тусламж, үйлчилгээнд зарцуулж байгаа. Олон улсын хөгжлийн жишигийн бас эсрэг явж байна гэдгийг харуулж байна.

Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний тухай хуулиар бид нар хэд хэдэн асуудлыг бол ишидэх ёстой. Ялангуяа үндэсний хэмжээний бүтэц тогтолцоог нэлээн боловсронгуй болгоно. Гэхдээ ингэж хэлснээрээ цоо

шинэ бүтэц байгуулах, орон тоо нэмэх тухай асуудал байхгүй. Ер нь энэ хуулийн төсөл бол өвчний хяналт сэргийлэлтийн төв гэсэн ийм Үндэсний бас бүтэцтэй болохоор оруулж ирж байгаа. Энэ бол шинээр бүтэц байгуулах, орон тоо нэмэх асуудал байхгүй. Манай сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллаж байгаа НЭМҮТ-ийг түшиглээд тэгээд, ХӨСҮТ-ийн дэргэд доторх нэг хэсэг, тэр нөгөө хяналт, тандалт илрүүлэлтийн нэг хэсгийг нь Нийгмийн эрүүл мэндийн хөгжлийн Төвийн дэргэдэх статистик мэдээлэлтэй холбоотой асуудлуудыг нь нэгтгээд ингээд Өвчний Хяналт сэргэлтийн төв байгуулах ийм бүтэц орон тоо шинээр бас орон тоо нэмэхгүйгээр ийм шинэ үндэсний хэмжээний бүтэц бий болно. Энэ бол олон улсдаа нөгөө Си Ди Си гээд бас байгууллагад яригддаг ийм бас байгууллагатай болохыг бол зорьж байна.

2 дахь гол оруулж ирж байгаа өөрчлөлт бол ер нь бид нар гүйцэтгэлийн санхүүжилттэй болгосон эрүүл мэндийн салбар сайхан болно гэж яриад байгаа нь бас л өрөөсгөл байна. Ялангуяа эрт илрүүлэг, урьдчилан сэргийлэх хяналт тандалттай холбоотой асуудал улсын төсвөөс шууд санхүүжилт явдаг болохгүй байна. Амьдралын ч гэсэн энэ нь харагдаж байна. Халдварт өвчин судлалын үндэсний төв гэхэд 100 хувь бас гүйцэтгэл санхүүжилтээр явахад үнэхээр хүндрэлтэй. Ялангуяа тэр тандалт, хяналт, илрүүлэхтэй холбоотой асуудал нь улсын төсвөөс шууд санхүүжилт авдаг байх ийм тогтолцоо руу орохгүй бол болохгүй. Ер нь энэ хууль оруулж ирж байгаа гол концепц нь нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг улсын төсвөөс санхүүжилт авдаг байхаар, харин нөгөө тэр эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ нь Эрүүл мэндийн даатгалын сангаасаа гүйцэтгэлээр санхүүжилт аваад явдаг байх ийм санхүүжилтийн асуудлыг шийдэхийг зорьж байгаа гэдгийг та бүхэндээ бол хэлье.

Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хуулийн тусламж үйлчилгээтэй болсон. Энэ бол нэлээн тийм салбар хоорондын зохицуулалт шаардсан асуудал. Ганц эрүүл мэндийн салбар, Эрүүл мэндийн яам шийдэх ийм боломжгүй. Тийм учраас үндэсний хэмжээний асуудал зохицуулсан Ерөнхий сайдаар ахлуулсан ийм Үндэсний зөвлөл байх нь зүйтэй гэж энэ хуулийн төсөлд оруулж ирж байгаа. Бид нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хуультай болсноор бол иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэхэд үнэхээр онцгой анхаарах зайлиггүй шаардлагатай байна. Манай гишүүд мэдэж байгаа. Бид Үндсэн хуульдаа иргэн эрүүл мэндээ хамгаалах нь иргэн хүний журамт үүрэг гэсэн ийм Үндсэн хуулийн заалттай. Энийг хэн ч ярьдаггүй, хэн ч анхаарал тавьдаггүй. Тийм учраас ер нь иргэний эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх асуудал бол онцгой анхаарах шаардлагатай. Олон улсын эрдэмтэн, судлаачдын судалгаа эд нарыг харахаар иргэн хүний эрүүл байх, урт наслахын 50 хувь нь иргэн хүнтэй өөртэй нь хамааралтай гэдэг асуудал маш их яригддаг. Тийм учраас иргэний эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх замаар эрүүл амьдрах хэв маяг тогтоох, буруу дадал зуршилд өртөхгүй байх, буруу зуршлаас салах ийм чиглэлийн асуудал нэлээн өргөн зохион байгуулалт зайлиггүй шаардлагатай гэж үзэж байгаа.

Энэ хуулийг боловсруулаад бид нар нийт 21 аймгийн эрүүл мэндийн удирдлагууд, дүүргийн эрүүл мэндийн удирдлагууд бол танилцуулсан. Мөн эрдэмтэн судлаачдын санал, дүгнэлтийг нэлээн авч боловсруулсан гэдгийг хэлэхийг бол хүсэж байна.

Ингээд би танилцуулгаа үүгээр өндөрлөе. Тэгээд Байнгын хорооны гишүүдийг Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний салбарын суурь харилцааг зохицуулж байх учиртай анхдагч хуулийн төслийг дэмжиж өгөхийг хүсэж байна. Баярлалаа.

П.Анужин: Содномын Чинзориг сайдад баярлалаа. Ажлын хэсгийн гишүүдийг танилцуулъя. Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Төгсдэлгэр, Эрүүл мэндийн яамны Нийтийн эрүүл мэндийн газрын даргын албан үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Баярболд, Эрүүл мэндийн яамны Санхүү эдийн засгийн газрын дарга Лувсан, Эрүүл мэндийн сайдын зөвлөх Эрдэмбилиг, Эрүүл мэндийн яамны Нийтийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний бодлого төлөвлөлт хариуцсан ахлах шинжээч Өнөржаргал гэсэн бүрэлдэхүүнтэйгээр ажлын хэсэг хүрэлцэн ирсэн байна.

Хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор асуулт асуух гишүүдийн нэрсийг авъя. Бадарчийн Жаргалмаа гишүүнээр нэрсийг тасалъя. Салдангийн Одонтуяа гишүүн асуулт асууна.

С.Одонтуяа: Энэ хуулийг бол дэмжилгүй яах вэ. Энэ бас нэлээд их олон жил өргөн баригдана гээд олон жил болж байгаа миний мэдэхээр. Тэгэхээр энэ хуулийг их сайн хэлэлцүүлгүүдээ хийгээд, энэ хууль сайн болж чадах юм бол нэлээд дэвшил гарна. Тэгээд би бас өчигдөр чуулган дээр хэлсэн. Эрүүл мэндийн салбарт эрх зүйн шинэчлэл, санхүүгийн шинэчлэл, хөрөнгө оруулалтын шинэчлэл, хүний нөөцийн шинэчлэл, сэтгэхүйн шинэчлэл гээд ийм 5 шинэчлэлийг л бид нар байнга л яриад байгаа. Тэгэхээр энэ сэтгэхүйн шинэчлэл дээр иргэдэд эрүүл мэндийн боловсрол олгох, өвдөхөөс урьдчилан сэргийлэх гэдэг бол ерөөсөө манай улсын хувьд хамгийн чухал асуудал гэдгийг бүх хүн бол маргахгүй. Тэгэхээр хэдэн юм асууя.

Өрхийн эмнэлгүүдийн үүрэг яг ямар болж нэмэгдэх вэ. Өрхийн эмнэлгүүдийн одоо хэрэгжүүлж байгаа ажил дээр ямар үүрэг нэмэгдэх вэ. Бид нар бол бас өрхийн эмнэлгүүдийг анх байгуулахдаа нийгмийн эрүүл мэндийн

чиглэлээр нэлээд ажиллахаар ингэж бодож боловсруулж байсан.

2 дугаарт бид нарын хөрөнгө чинь хязгаарлагдмал шүү дээ. Тэгэхээр нийгмийн эрүүл мэндийн боловсрол, нийгмийн эрүүл мэндийн хэсэгтээ бас тодорхой нэлээд санхүүжилттэй болохын тулд нөгөө хэсгээсээ бас жоохон танах ёстой. Тэр юу вэ гэхээр одоо шаардлагагүй хэвтэлт маш их байна гээд байгаа шүү дээ эмнэлгүүдэд. Тэгэхээр энийгээ багасгах талаар яг ямар арга хэмжээ авах гэж байна. Миний өөрийн тооцооллоор бол тэр Эрүүл мэндийн даатгалын Үндэсний зөвлөл тэр нөгөө тариф байгаа шүү дээ. Хувь хүн тэдэн хувь төлөх, эмнэлэг тэдэн хувь төлөх гээд. Тэгэхээр тэр дээрээ өөрчлөлт хийгээд явж болох уу. Жишээлэхэд 15 хувь нь хувь хүн гэж байгаа бол, мэдээж яаралтай хагалгаа чухал чухал хавдрын зүйлүүд бол аль болохоор иргэн дээр бага ачаалал байх нь зөв. Зүгээр нэг сувилуулах гээд хэвтдэг дандаа шаардлагагүй хэвтэж байдаг энэ хэсэг дээр тэр хувийн нэмэлтээр ингээд журамд оруулаад шийдэх боломж байгаа юу. Энийг асуух гэсэн юм.

Тэгээд нийгмийн эрүүл мэнд хоол хүнс дээр холбоотой бас манай эмэгтэй гишүүд нөгөө чихэрлэг ундааны хэрэглээг багасгах талаар нэг хууль санаачилсан байгаа. Энийг намрын чуулганаар орж батлуулна. Ер нь судалгаа хийхээр би бас нийгмийн эрүүл мэндийнхэнтэй нэлээд олон судалгаа хийж, хамтарч ажилласан. Тэр дээр юу гэж гарч байна вэ гэхээр хүүхдүүд авч байгаа сахрынхаа 60 хувийг ундаанаас авч байна гэсэн ийм судалгаа байгаа. Би бас сая дүүрэг дээрээ хүртэл тэр хүүхдүүдийн ундааны хаясан савууд дээр бид нар судалгаа хийж үзэхэд ерөөсөө маш их чихэрлэг ундаа ууж байгаа. Тэгэхээр энэ дээр бид нар бас тодорхой хуулиудыг бас санаачилна. Тэгэхээр би ийм хэдэн асуулт асуух гэсэн юм. Тэгээд энэ хуулийг бол дэмжиж байна. Тэгээд хэлэлцэх эсэх нь дэмжигдэхээр ажлын хэсэг нэлээд

ажиллах байх. Тэгээд энийгээ ер нь хэзээ нь батлуулахаар зорьж байгаа юм бэ. Зарим хууль бол бид нар бас нэлээд удаан хэлэлцдэг тэгээд, шууд намрын чуулганаар юм уу яах юм бол. Энийг л асуух гэсэн юм.

П.Анужин: Салдангийн Одонтуяа гишүүний асуултад Байнгын хорооны зүгээс хариулахад Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай анхдагч бөгөөд суурь хууль нь нийгэмд бид түрүүн хэлсэн маш өндөр хэмжээний зохицуулалт шаардлагатай, хүлээлттэй чухал хууль учраас бид Улсын Их Хурлын намрын чуулганаар энэ хуулийг хэлэлцүүлээд явах ийм саналаа бид нар тов дараалалд өгсөн байгаа гэдгийг танд хариулж хэлье. Салдангийн Одонтуяа гишүүний асуусан асуултад эхлээд Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг хариулаад, холбогдох хүмүүс гүйцээгээд хариулаарай.

С.Чинзориг: Одонтуяа гишүүний асуултад хариулъя. Ер нь бол яах вэ бид нар сая Байнгын хороо даргад ч хэлчихлээ. Энэ хуулийг хэлэлцэх эсэхийг нь хаврын чуулганаас шийдчихээд, тэгээд Байнгын хорооноос ажлын хэсгийг нь байгуулаад зун, намартаа ажлын хэсэг нь нэлээн сайн ажиллая. Бид ч гэсэн бас яам ч гэсэн дэмжиж ажиллана. Нэлээн бас хэлэлцүүлгүүд хийх шаардлагатай болох байх, гол нь иргэдийн оролцоог хамгийн гол нь Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хууль бол иргэдийн оролцоо л юм байна лээ шүү дээ. Ер нь иргэдийн оролцоогүйгээр амьдралын зөв хэв маяг тогтоох, иргэний эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэх гэсэн ийм асуудал байх юм бол хэрэгжихгүй. Тийм учраас иргэдийн оролцоог хангасан ийм хэлэлцүүлгүүд маш их хийх хэрэгтэй гэж бодож байна. Тэгээд намрын чуулганаараа ер нь амжаад батлуулчихъя л гэсэн ийм зорилготой байгаа. Бид сая тэр хандлагатай холбоотой асуудлыг би Одонтуяа гишүүний ярихдаа бол үйлчилгээтэй холбоотой асуудал гэж би ойлгож байна.

Манай салбарт яах вэ, эмчилгээний заавар стандарт нэлээн бас гарсан байдаг учраас иргэдийн зүгээс эрүүл мэндийн салбарт юун дээр нь хамгийн их шүүмжлэл гараад байна, үг хэл гараад байна гэж бодохоор тэр эмчилгээний стандарт, заавартай холбоотой асуудал бага юм байна. Харин яг үйлчилгээтэй холбоотой асуудал дээр л бид алдаад байна гэж бол үзсэн. Тийм учраас эрүүл мэндийн салбарт мөрдөх үйлчилгээний стандарт гэдэг асуудлыг бий болгоё гээд үйлчилгээний стандарт боловсруулаад, техникийн хороогоор нь батлуулагдчихсан. Одоо ингээд мөрдөж эхэлнэ. Тэгэхээр энэтэй холбоотойгоор эмнэлгүүд дээр сургагч багш нар бэлтгэх маш их тийм давтамжтай ажлууд бол хийгдэнэ. Ингэхээр ядаж л тэр зан харьцааны асуудал, соёлтой үйлчлэх, соёлтой харьцах, ядаж эмнэлгийн эмч, ажилтнуудын хандлагыг өөрчлөх гээд асар тийм их ажлууд хийгдэх юм байна лээ. Энэ үйлчилгээний стандарт нэлээн чухал гэж бол бодоод байгаа юм.

2 дахь асуудал нь иргэний эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлэхтэй холбоотойгоор бид нар Засгийн газарт удахгүй иргэний эрүүл мэндийн боловсрол дээшлүүлэх чиглэлээр стратеги Засгийн газарт оруулна. Энэ бол дан манай яам хийчихгүй Боловсролын яамтай, магадгүй Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамтай хамтарсан тийм салбар дундын зохицуулалт маш их шаардсан ийм 2 юман дээр нэлээд бол ажиллана.

2 дахь асуудал дээр таны хэлсэн шаардлагагүй хэвтэлтэй холбоотой асуудал дээр бас асуудлууд байгаа юм. Хэвтэлт 2022 онд үзэхээр 2021 оныхоос 40 хувиар нэмэгдсэн байдаг юм байна лээ. Хэвтэн эмчлэлт. Тэгээд хэвтэн эмчлэлт дотроо ямар тусламж үйлчилгээ дийлэнх болж байна вэ гээд судлахаар эмийн эмчилгээ ер нь 80 хувийг нь эзлээд байгаа юм. Эмийн эмчилгээ. Тэгээд энэ бол үндсэндээ таны хэлээд байгаа нөгөө шаардлагагүй хэвтэлт, нөгөө гэрээр нь

эмчлэх, амбулаториор эмчлэх ийм боломжтой асуудлуудыг заавал хэвтэн эмчлүүлээд байгаа юм шиг. Тэгээд бид нар сая Үндэсний зөвлөлийнхөө шийдвэрийг гаргаад аль болохоор шаардлагагүй хэвтэлтийг багасгах, нөгөө талдаа гэрийн эмчилгээг дэмжсэн, амбулаторийн эмчилгээг дэмжсэн тарифуудыг нь нэмэгдүүлж бол өгч байгаа юм. Ингэснээрээ шаардлагагүй хэвтэлтийг аль болохоор бас жаахан хязгаарлая гэсэн ийм асуудал бол яригдаж байгаа юм.

2 дахь асуудал чихэрлэг ундаатай холбоотой асуудал дээр би бол тантай бол санал нэг байна. Ер нь Одонтуюа гишүүн ээ, зөвхөн чихэрлэг ундаа гэхгүй ер нь болдог бол хамрах хүрээгээ жаахан өргөжүүлээд, чихэрлэг хүнсний бүтээгдэхүүн гээд явбал бас дээр болов уу гэж би бодоод байгаа юм. Хүүхдийн шүд цооролтой холбоотой асуудлыг үзэхэд дандаа л нэг чихэрлэг ундаа, чихэрлэг хүнсний бүтээгдэхүүнээс болсон асуудлууд байгаа юм. Ийм чиглэлээр бас анхаарч болно. Бид нар нөгөө тусгай сангийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах асуудал бас боловсруулаад Засгийн газарт оруулж байгаа. Бас удахгүй намрын чуулган энэ хаврын чуулганаар амжсангүй. Намрын чуулганаар бас оруулж хэлэлцүүл ээ гэсэн ийм саналтай бол байна. Манайхан тэр өрхийн эмнэлэгтэй холбоотой асуудал дээр яг нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ өрхийн эмнэлэг ямар үүрэг рольтой вэ гэдэг дээр нэг хариулт хэлчхээч.

П.Анужин: 3 номерын микрофонд гүйцээж хариулъя.

Д.Баярболд: Сайн байцаана уу. Одонтуюа гишүүний асуултад хариулъя. Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төслийн 8.4-д өрх, сум, тосгоны эрүүл мэндийн төвийн эрх үүргийг тодорхойлж өгсөн байгаа. Энд сум, тосгоны эрүүл мэндийн төв нь нийгмийн эрүүл мэндийн

тусламж, үйлчилгээг эрүүл мэндийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, олон нийт иргэдийн оролцоотойгоор иргэдэд үзүүлнэ. Мөн дархлаажуулалт, өвчин эмгэгээс сэргийлэх, эрүүл мэндийн боловсрол олгох, эрүүл зан үйлийг төлөвшүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулна. Мөн халдварт болон халдварт бус өвчний эрт илрүүлгийг зохион байгуулах, хүн амын дунд анхдагч урьдчилан сэргийлэлтийн үйл ажиллагааг зохион байгуулах, нийгмийн эрүүл мэндийн ноцтой байдлын үед хариу арга хэмжээнд оролцох, мөн хүний эрүүл мэндэд нөлөөлж байгаа зан үйл, эрсдэлт хүчин зүйлийг тандах, судлах, үнэлэх, дүнг мэдээлэх, хянах ийм чиг үүрэг анхан шатын эрүүл мэндийн байгууллагад оруулж байна. Мөн өрх, сум, тосгоны эрүүл мэндийн төвд халдварт болон халдварт бус өвчний асуудал хариуцсан нийгмийн эрүүл мэндийн ажилтныг ажиллуулахаар бас энэ хуульд зааж оруулсан байгаа.

П.Анужин: Хариулт авлаа. Буланы Бейсен гишүүн асуулт асууна. Хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор.

Б.Бейсен: Хуулийн төслийг дэмжиж байгаа. Би эрүүл мэндийн салбарт 30 хэдэн жил ажилласны хувьд энийг сайн мэднэ. Энэ нийгмийн эрүүл мэндийн тухай асуудал 2000 оноос хойш яригдсан. Хууль нь ч гарсан. Нийгмийн эрүүл мэндийн газар байгуулахаар 2012 онд Засгийн газар, Эрүүл мэндийн сайдын тушаал нь гараад, бүр тавилгатай нь очоод, тэгээд аймгууд дээр Эрүүл мэндийн газрын харьяа болгоод л тийм орон тооны асуудал үүссэн. Гол нь энэ хуулийн хэрэгжихгүй байгаа асуудал бол ер нь Эрүүл мэндийн сайдууд нь тогтвортой ажиллахгүй байгаатай холбоотой. Тэрнээс хойш бараг 10-аад сайд солигдлоо. Нэг сайд солигдонгуут нь яамны Төрийн нарийн, эмнэлгийн тусламжийн газар бусад газрууд бүгд солигддог. Ажил хийх гэж байгаад нөгөөдөх нь будаа. Хуучин нийгмийн эрүүл мэндийн талаар нэлээн ажил

хийгдэж байсан. Урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр, боловсрол олгох чиглэлээр сургуулийн багш нар, багийн эмч нар, сургуулийн захирал, сумын Засаг дарга нар бүгдэд нь сургалт хийгдсэн. Химийн багш нар гэх мэт. Одоо энэ хавдар өвчлөл ихсэж байгаа. Эрүүл хооллолтын тухай хөтөлбөр бас хэрэгжиж байсан. Хоол хүнстэй холбоотой хавдар залуужиж байна шүү дээ. Энийг цаашидаа Эрүүл мэнд яам энэ дээр анхаараад бас салбар салбаруудтай хамтарч ажиллах шаардлагатай байгаа. Ер нь нийгмийн асуудал шүү дээ энэ чинь. Эрүүл мэнд яам руу чихэх биш, тухайн Засаг даргын Тамгын газар, ялангуяа сургуулийн хүүхэд дээр эрүүл мэндийн боловсрол олгох дээр анхаарахгүй бол үнэхээр болохгүй байгаа. Халдварт өвчний талаар зөндөө төсөл хөтөл хөтөлбөр хэрэгжсэн. Засгийн газраас ч Эрүүл мэндийн яамны чиглэлээр ч гэсэн тэр бүгдийн ярь гэвэл ярина л даа. Ихэнх нь суусан. Зарим хөтөлбөр дээр нь ажилласан бид нар. Би бол иод дутагдал эмгэгийн юун дээр ажилласан бүр анхны судалгаа хийсэн хүн байгаа. Улсын хэмжээний бүх юуг нь гаргасан. Мөн хоолны чиглэлээр ч ажилласан бид нар. Тийм учраас гол нь хэрэгжилтийн асуудал. Энэ цоо шинэ асуудал биш. Энийг ер нь цаашидаа Эрүүл мэндийн яам маань бас сургалтын байгууллагуудтай сая нөгөө сум, аймгийн Засаг даргын Тамгын газруудтай, тэр нийгмийн бодлогын хэлтэстэй хамтарч ажиллаж байгаад шийдэхгүй бол зөвхөн Эрүүл мэндийн яам энийг шийднэ гэвэл бас хүнд. Ард иргэд бас урьдчилан сэргийлэх, өвчин эмгэгийн сурталчлан сэргийлэх, эрүүл хооллох ёстой. Өөрсдөө бас тэр талаар тодорхой хэмжээнд боловсролтой байх ёстой. Энэ талаар бас радио, телевиз орон нутгийн хэмжээнд сургалт, сурталчилгаа хийх тийм юм байгаа. Сая сайд бас шинээр орон тоо бий болгоно гэсэн үү, болгохгүй гэсэн үү. Болгохгүй л байх хэрэгтэй. Энэ дээр нэлээн анхаарахгүй бол дахиад нэг орон тоо бий болоод тийм асуудал гарвал бас төсөл хөтөлбөр явахгүй.

Зөвхөн Эрүүл мэндийн яамд чихээд байвал болохгүй ээ. Энийг бас Засгийн газар жил болгон аймгийн Засаг дарга нарыг цуглуулж байгаад, тэр дээр бас яриад үүрэг өгөх шаардлагатай байгаа юм.

П.Анужин: Буланы Бейсен гишүүний асуултад Эрүүл мэндийн яам хариулт өгье. Санал хэллээ гэж өөрөө үзэж байна. Санал хэлсэн байна. Бейсен гишүүнд баярлалаа. Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор асуулт асууна.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа. Хүлээж байсан хууль маань орж ирсэнд үнэхээр их баяртай байна. Тэгээд яалт ч үгүй бид нар бас энэ намрын чуулганаараа хэлэлцээд асуудлаа шийдчих юм бол бас төсөв сангийн хүүгийнх нь асуудлыг шийдвэрлээд өгөх бүрэн боломжтой байгаа байх гэж бодож байна. Мэдээж хэрэг Нийгмийн бодлогын байнгын хороо энэ дээр анхаарч ажиллах байх. Ер нь бол нийгмийн эрүүл мэнд гэдэг бол зөвхөн эрүүл мэндийн салбарын ч гэдэг юм уу, боловсролын салбарын асуудал биш. Нийтэд нийгэмд чиглэсэн бодлого байх ёстой гэж бодож байна. Ер нь энэ дээр олон нийтийн оролцоо, тэр дундаа хэвлэл мэдээллийн оролцоо хэрхэн яаж тусгасан байгаа бол. Бидэнд ер нь нөөц боломж байгаа юу гэвэл байгаа. Орон нутагт ч гэсэн орон нутгийн радио телевизүүд бүрэн ажиллах боломж нь бас тэнд байгаа. Энэ асуудалд ер нь хэрхэн яаж тусгасан байгаа юм бол. Нөгөө хуулийн бид нар төслөө хараагүй учраас.

Нөгөөтээгүүр иргэнд өөрт нь чиглэсэн өөрийнх нь эрх, үүргийг мэдрүүлэх, тодотгох, яг эрүүл мэнд, нийгмийн эрүүл мэндэд чиглэсэн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох тэр боломжийг нь нээж өгөх тэр дэмжлэгийн асуудал ер нь хуулийн төсөлд хэрхэн яаж туссан байгаа бол. Ер нь бол Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хууль гэдэг бол өвчилсөн хойноо зардал гаргах бус, өвдөхөөсөө өмнө урьдчилан

сэргийлэх, өөрийн гэсэн мэдлэг мэдээлэлтэй байх, үр хүүхдүүд эргэн тойрноо аливаа өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх бүхий л чадамжтай байх тэр боломжийг нээж өгөх хууль гэж харж байгаа. Тэгэхээр энэ хууль дээр яг иргэнд өөрт нь чиглэсэн зүйл заалтууд ер нь хэр орсон байгаа бол гэдэг зүйлийг бас тодруулах гэсэн юм.

Нөгөө талаар Монгол Улсын Засгийн газрын зүгээс Эрүүл Монгол иргэн хөтөлбөрийг бас амжилттай хэрэгжүүлж, нийт хүн амаа урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамруулах ажлыг идэвхтэйгээр зохион байгуулсан байгаа. Иргэд маань ч гэсэн үүнтэйгээ бас санал нийлж, идэвхтэйгээр оролцож, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд оролцсон байгаа. Энэ ажилд ер нь яг өнөөдрийн байдлаар хэдий хэмжээний төсөв хөрөнгө зарцуулав. Иргэдийн маань оролцоо ямар хэмжээнд байна вэ. Одоо бид ер нь нийгэм рүү чиглэсэн байгаа хууль дээр тулгуурлаж ер нь юу хийх шаардлагатай байгаа юм. Бид бас түрүүн ярьсан үрэлгэн зардал гаргахгүй байх энэ тал дээр анхаарч ажиллаж байгаа гэсэн. Ер нь яг урьдчилан сэргийлэх үзлэгээр орсон иргэдээ эрүүл мэндийнх нь тал дээр үйлчилгээ үзүүлэх тал дээр яг Эрүүл мэндийн яам хэрхэн яаж анхаарч байгаа бол. Бидний хүртээмж ер нь хэр байна вэ. Бид нар бас дүүрэг дээрээ урьдчилан сэргийлэх үзлэгийг зохион байгуулахаар ахмадууд маань бас оролцох оролцоо нь бас нэлээн дулимагхан байсан. Өөрөөр хэлэх юм бол мэдээлэл хол байгаа иргэд маань бас оролцож чаддаггүй ийм жишиг байдаг. Яг энэ дээрээ түрүүн миний, бидний ярьсан өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдээ хамруулах тэр боломж нь ер нь хэр байна вэ. Бид ер нь яг гүйцэд бүрэн хүчин чадлаараа ажиллаж чадсан уу үгүй юү. Урьдчилан сэргийлэх тал дээр. Энэ асуултуудад хариулт авъя.

П.Анужин: Эрүүл мэндийн сайд Содномын Чинзориг сайд хариулна.

С.Чинзориг: Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хууль бол зөвхөн эрүүл мэндийн салбарын дангаараа хийчих ч ийм асуудал, ажил биш юм. Салбар хоорондын асар их уялдаа холбоо зохицуулалт шаардагдсан асуудал. Дээр нь аж ахуйн нэгж байгууллага, хэвлэл мэдээллийн байгууллага, иргэдийн өөрсдийнх нь асар их оролцоог хангаж байж энэ хууль бол хэрэгжинэ гэж бид бол тэгж бол ойлгож байгаа. Тэр утгаараа энэ хуульд хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудын үүрэг, иргэдийн оролцоог Үндсэн хуульд заасан тэр иргэний журамт үүрэгтэй холбоотой асуудал нэлээн бол тодорхой болгож оруулж өгсөн байгаа гэдгийг бол хэлэхийг хүсэж байна. Эрт илрүүлгийг энэ жил нэлээн эрчимжүүлэх шаардлагатай гэж бол үзэж байгаа. 30 хувь нь хамрагдсан байна. Ялангуяа энэ зуны улиралд ашиглаад бид нар 7, 8, 9, 10 сард бүх иргэдээ, ялангуяа хөдөөгийн иргэдийг бүрэн хамруулах ийм чиглэлийн арга хэмжээ ав гээд төрөлжсөн эмнэлгүүдээс бас хүн хүч гаргаж хөдөөгийн иргэдийг эрт илрүүлэх урьдчилан сэргийлэх үзлэгт нэлээн өргөн хамруулах ийм бас арга хэмжээ авахаар бол төлөвлөж байгаа. Ингээд тодорхой бас шийдвэр бол гаргана. Нөгөө талдаа эрт илрүүлгийг шийдэхтэй холбоотойгоор тарифын өөрчлөлт бас хийх зайлиггүй шаардлага бол байгаа.

2 дахь асуудал тоног төхөөрөмжийнх нь хүртээмжийг нэмэгдүүлэх. Ялангуяа ходоодны дурангийн уян дуран, оптикт дурангийнх нь хүртээмжийг нэмэгдүүлэх. Ингээж байж бас цаг хэмнэх, хөдөөгийн иргэдийг өргөн хамруулах ийм зайлиггүй шаардлагатай гэж бол үзэж байгаа. Ийм чиглэлээр тодорхой шийдвэр Эрүүл мэндийн сайд удахгүй өнөө маргаашгүй бол гаргана. Ингээд энэ 7, 8, 9, 10 сард хөдөөгийн иргэдийг эрт илрүүлэгт нэлээн өргөн хүрээгээр хамруулах зохион байгуулалтын арга хэмжээ авахаар бол төлөвлөж байгаа. Тэгээд манайхан нэмэх юм байвал нэмээд хэлчихье.

П.Анужин: Эрүүл мэндийн сайдын зөвлөх 6 номерын микрофонд хариулт өгье.

Ц.Эрдэмбилэг: Сайн байцгаана уу. Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. Хуулийн 4 дүгээр бүлэг нь иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллага, олон нийтийн оролцооны талаар тусгасан байгаа. Энэхүү 4 дүгээр бүлгийн 9 дүгээр зүйлд нь Иргэний эрх, үүргийг нь бүр тодорхой заасан байгаа. Нийгмийн эрүүл мэндийн чиглэлээр иргэн ямар эрх эдлэх вэ гэдгийг нь 6 зүйлээр, мөн иргэдийн үүрэх хариуцлага, үүргийн хүрээнд бас 6 зүйл, нийтдээ 12 зүйл зүйлийг энэ хуулийн 4 дүгээр бүлгийн 9 дүгээр зүйлд нь иргэний эрх, үүрэг гэдгээр заасан байгаа. Тэгэхээр үүний дагуу бол иргэн өөрийнхөө эрүүл мэндийг хамгаалах чиглэлээр ямар үйл ажиллагаа болох тал дээр нь хуульчилж зааж өгсөн байгаа.

П.Анужин: Жаргалмаа гишүүн тодруулж асууя.

Б.Жаргалмаа: Яг өнөөдрийн байдлаар Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний хүрээлэн бол яг энэ хуулийн хэрэгжилт дээр ажиллах бас гол бааз суурь байх гэж би бодож байна. Тэгэхээр яг Нийгмийн эрүүл мэндийн үндэсний хүрээлэнгийн хүний нөөц болон хүчин чадал нь ер нь ямар хэмжээнд байгаа юм бол. Тэгээд Нийгмийн эрүүл мэнд гэхээрээ зөвхөн бид нар иргэдээ боловсруулахаас гадна ер нь хүрээлэн байгаа орчны эрүүл ахуй хүртэл хамаарах байх гэж би бодож байна. Өнөөдөр Улаанбаатар хотын маань хөрс 80 хувь нь бохирдолтой, дахин сэргээгдэхгүй болчихсон ийм цаг мөчид бид иргэн өөрсдөө эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах тэр боломжийг нь бий болгох үүднээс бас хуулийн зүйл заалт ч гэсэн оруулж өгөх зайлшгүй шаардлага байгаа байх гэж бодож байна. Үндэсний хүрээлэнгийн нөөц боломж ямар хэмжээнд байгаа юм.

2 дугаарт сургуулийн эрүүл мэндийн боловсролын хичээл яг өнөөдрийн байдлаар ямар багш зааж байгаа бол. Биеийн тамирын багш нь заадаг, эмч нь заадаг ийм байдалтай байсан. Тэгэхээр яг энэ чиглэлээр сургуулийн эрүүл мэндийн хичээлийг орж байгаа багш нарын боловсон хүчний асуудлыг ер нь бүрэн шийдвэрлэж чадсан уу. Хэрвээ бид үнэхээр Нийгмийн эрүүл мэндийн тухай хууль.../минут дуусав/

П.Анужин: Ажлын хэсгийн 5 номерын микрофонд Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулт өгье.

С.Төгсдэлгэр: Жаргалмаа гишүүний асуултад хариулъя. НЭМҮТ-ийн хувьд 100 гаруй ажилтан, албан хаагчтайгаар одоогоор үйл ажиллагаа явуулж байгаа. Хамгийн гол тулгамдаж байгаа асуудал бол орон нутагт нийгмийн эрүүл мэндийн бодлогын хэрэгжилтийг нь хангах гар хөл дутагдалтай байгаатай холбоотой. Тийм учраас хуулийн төсөлд аймаг, дүүргийн нийгмийн эрүүл мэндийн төвүүдийг бас ямар чиг үүрэгтэй оролцохыг нь тодорхой зааж өгсөн байгаа. Харин тэр эрүүл мэндийн хичээлийн тухайд гэвэл бас хавсарч бусад мэргэжлийн хичээлийн багш нар орох үйл ажиллагаа бол хэвээр үргэлжилж байгаа. Энэ дээр бид нар Боловсрол, шинжлэх ухааны яамтайгаа хамтраад эрүүл мэндийн хичээлийн нөхцөл байдалд хяналт шинжилгээ, үнэлгээ хийсэн байгаа. Одоо тайлан нь эцэслэгдээд 2 сайдын хамтарсан зөвлөлөөр хэлэлцүүлэхээр ингээд бэлдэж байгаа. Тэгээд энэ дээр гол нь нөгөө цагийн ачаалаас хамаараад яг дагнасан байдлаар эрүүл мэндийн.../минут дуусав/

П.Анужин: Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хуулийн төслийн талаар гишүүд асуулт асууж, үг хэлж дууслаа. Санал хураалт явуулна гишүүд ээ. Гишүүд танхимдаа орж ирэхийг хүсье.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 сарын 28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төслийг хэлэлцэх эсэхийг Нийгмийн бодлогын байнгын хороогоор хэлэлцэж байна. Уг төслийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэдэг саналын томъёоллоор санал хураалт явуулна гишүүд ээ. Орж ирсэн байна уу. Санал хураалт явуулъя гишүүд ээ. Уг хуулийн төслийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя. 66,7 хувиар санал дэмжигдлээ.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Нийгмийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний тухай хуулийн төсөл болон хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдийн хэлэлцэх эсэхийг Нийгмийн бодлогын байнгын хороогоор хийж дууслаа.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд илтгэх гишүүнээр Улсын Их Хурлын гишүүн Бадарчийн Жаргалмааг томилж байна. Баярлалаа гишүүд ээ.

10.55 цаг.

Сүүлийн хэлэлцэх асуудалдаа оръё. Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Дархлаажуулалтын хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх хэсгийг хийе.

Хууль санаачлагчийн илтгэлийг Эрүүл мэндийн сайд, Засгийн газрын гишүүн Содномын Чинзориг танилцуулна.

С.Чинзориг: Байнгын хорооны дарга, гишүүд ээ,

Дархлаажуулалтын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.1 дэх хэсэгт заавал хийх дархлаажуулалтад сүрьеэ, халдварт саа, Б вирус, гепатит, сахуу,

хөхүүл ханиад, татран, улаан бурхан, Б хэв шинжийн химофлус, инфлюонзон, нянгийн халдвар, гахайн хавдар, улаануудын эсрэг сэргийлэх тарилга орно гэж заасан байдаг. Монгол Улс 1987 оноос дархлаажуулалтын товлолыг бий болгож 1991, 1993, 2006, 2009 онд шинэчлэн баталсан. Дархлаажуулалтын үндэсний товлолыг шинэчлэн батлах тухай Засгийн газрын 2009 оны 185 дугаар тогтоолыг улсын хэмжээнд мөрдөн ажиллаж байна.

Шинэ вакцины хөгжүүлэлт хүн амын өвчлөлийн нөхцөл байдалтай уялдуулан дархлаажуулалтын товлолд шинэ вакцин нэвтрүүлэх практик зайлиггүй шаардлага гарч байна. Тодруулбал хүн амын өвчлөл, нас баралтын томоохон шалтгаан болсон А вируст гепатит, халдварт шар, пневмококк уушгины хатгалгаа, хүний папиллома вирусийн умайн хүзүүний хавдар үүсгэгч хүний хөхөнцөр вирус халдварын эсрэг вакцин нэвтрүүлэх шаардлагатай байна. Хүний папиллома вирус нь умайн хүзүүний хорт хавдрын өвчлөл нэмэгдлийн гол шалтгаан болдог ба манай улсад уг вирусийн халдварын тархалт өндөр байна. Тухайлбал Зүүн өмнөд азийн орнуудад 100 мянган хүн амд умайн хүзүүний хорт хавдрын өвчлөлийн түвшин 10,9, нас баралтын түвшин 4,1 байгаа бол манай улсад өвчлөл 100 мянган хүн амд 23,5, нас баралт 10,2 байгаа нь бүс дотроо өвчний дарамт хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байна. Монгол Улсад умайн хүзүүний хорт хавдар эмэгтэйчүүдийн зонхилон тохиолдох хавдрын 2 дугаарт, нийт хорт хавдрын шинэ тохиолдлын 4 дүгээрт, нас баралтын 5 дугаарт эрэмбэлэгдэж байгаа юм. А вируст гепатит пневмококк, хүний папиллома вирусийн халдварын эсрэг вакцин заавал хийх дархлаажуулалтад хамрагдах сэргийлэх тарилгын нэр төрөлд оруулснаар умайн хүзүүний хорт хавдраас сэргийлж, халдварт өвчний тохиолдол, нас баралтыг бууруулах эерэг үр дүн бий болгоно гэж үзэж байна.

Дархлаажуулалтын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг дэмжиж өгөхийг гишүүдээс хүсье. Энэ хууль батлагдвал уг нь болдог бол би ингээд хууль батлагдсан өдрөөсөө хэрэгжинэ гээд уг нь хэрэгжүүлчихмээр байгаа юм. Улсын төсөв дээр дарамт шинээр үүсэхгүй. Сайдын багцад туссан 1,5 тэрбум төгрөгийн төсөв тусчихсан эндээ ингээд хэрэгжүүлчих боломжтой. Тэгээд хамгийн гол нь өнөөдөр ингээд Байнгын хороогоор орохоор Байнгын хороо маргааш дахиж хуралдахгүй 4 дэх, 5 дахь дотор чуулган хуралдаад дуусчихна. Ингээд чуулган завсарлана. Тийм учраас уг нь боломж байдаг бол хэлэлцэх эсэхийг нь шийдчихээд тэгээд маргаашийн чуулганаар оруулчихаад, тэгээд тэр чуулганаар хэлэлцэх эсэхийг нь шийдсэний дараа Байнгын хороод эргэж нэг хуралдаад, зарчмын зөрүүтэй санал гаргахгүй бол анхны хэлэлцүүлгээр нь баталъя гэсэн ийм зарчмын зөрүүтэй саналыг анхны хэлэлцүүлэг явуулах үедээ гаргаад, ингээд хаврын чуулганаар амжаад батлуулчихвал сайн байна гэсэн ийм санал байгаа юм. Тэгээд энэ саналыг бас Байнгын хорооны гишүүд бодолцож үзвэл их айн байна. Баярлалаа.

П.Анужин: Хуулийн төслийн танилцуулгатай Байнгын хорооны гишүүд танилцлаа. Салбарын сайдын саналыг сонслоо. Гишүүд маань бас өөр өөрсдийнхөө саналыг хэлэх байх. Нэмж хэлэхэд бол Эйч Би Ви вакцины талаар бас нэлээн хэдэн жилийн өмнө нийгэмд бас маргаан дэгдэж хийх нь зүйтэй, хийхгүй байх нь буруу, зөв гэсэн бас маргаан нэлээд дэгдэж байсан. Бодит байдал дээр уг өвчлөл ихсэж байгаа гэсэн бодит тоон мэдээлэл байна. Ингээд гишүүд уг хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор асуулт, үг хамт явна. Асуулт асууж, үг хэлнэ. Нэрсийг авъя. Буланы Бейсен гишүүнээр асуулт асуух гишүүдийн нэрсийг тасалж байна. Салдангийн Одонтуяа гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ ээ.

С.Одонтуяа: Санал дээр бол дэмжиж байна. Тэгээд энэ угаасаа 1 заалттай ийм хууль юм чинь анхны хэлэлцүүлгээр нь гээд санал хураагаад явчихвал хурдан биш үү гэсэн. Хэлэлцэх эсэхээ хийж байж, дараа нь анхны хэлэлцүүлэг. За тэгье ээ. Харин тийм байна. Би бол энийг аль болохоор хурдан явуулъя гэдэг дээр санал нэг байна. Нэг зүйл асуух гэсэн юм. Хуучин Цолмон сайдын үед бас нэг ийм дархлаажуулалтын вакцин гээд хийгдээд, тэгээд зарим нь энэ дээр ингээд л нийгмийн сүлжээгээр маргаан яваад л мөн биш энэ тэр гээд л байсан. Тэр яг ямар учиртай байсан юм бэ. Энэ чинь яг нэг юм уу, эсвэл тэрнээс өөр юм уу гэсэн энэ зүйлийг нэг тайлбарлаад өгөөч. Нэг хэсэг нэлээн маргаантай л юм яваад л, тэгээд л хүмүүс энэ чинь ёстой хорттой, болохгүй гээд л нэг юм яригдсан. Тэгээд болно, болохгүй гээд энийг яг сайхан тайлбарлаад өгөхгүй юу. Иргэдэд ойлгомжтойгоор.

П.Анужин: Салдангийн Одонтуяа гишүүний асуусан асуулт, миний түрүүний хэлсэн үг 2 бол 1 асуулт байна. Тэгэхээр энэ дээр маш тодорхой хариултыг 5 номерын микрофонд Төгсдэлгэр хариулт өгье.

С.Төгсдэлгэр: 2011 онд яригдаж байсан Эйч Пи Ви вакцины асуудал бол яг өнөөдөр орж ирж байгаа энэ вакцины асуудал мөн. Тухайн үед яагаад эсэргүүцэл гарч байсан бэ гэхээр шинжлэх ухааны нотолгоо бас тийм хангалттай байгаагүй. Ялангуяа бага, дунд орлоготой улс орнуудад хийгдсэн судалгааны үр дүн хараахан гараагүй байсан учраас энэ бол вакцин эсэргүүцэгчдийн гол арга хэрэгсэл болсон байгаа. 2 дахь асуудал нь гэвэл тухайн үедээ энэ вакциныг 3 тунгаар хийхийг үр дүнтэй байна гэдгийг нотолж байсан. Энэ тэгээд бас нэлээн өндөр өртөгтэй байсан. Өнөөдрийн байдлаар хийгдсэн судалгаануудын үр дүн юуг харуулж байна гэхээр 1 тунтай байхад ч гэсэн умайн хүзүүний хорт хавдраас урьдчилан

сэргийлж байгаа. Энэ нь вакцинд зарцуулах зардлыг асар их хэмнэж байгаа учраас бага, дунд орлоготой улс орнуудад нэвтрүүлэх бүрэн боломжтой болж, судалгааны үр дүнгүүд гарсны үндсэн дээр аюулгүй гэдэг нь нотлогдсон. Тэгээд өнөөдөр орж ирж байгаа энэ 2 вакцины асуудал бол яг 1 вакцины асуудал мөн.

Ж.Чинбүрэн: Одонтуяа гишүүн болсон уу. Би бас асуулт асуух гээд нэрээ өгчихсөн байсан. Тэгэхээр бид хүний хөхөнцөр вирусийн вакциныг харин ч их хожуу товллод вакцин болгох гэж байна. Би Хавдар судлалын төвийн захирал байхдаа 2018, 2019 онуудад Дархлаажуулалтын үндэсний зөвлөл дээр бас хүсэлт тавьж, ямар ч байсан энийг сайн дурын болгож чадсан нэг том ажил байгаа. Одоо бол энийг заавал товллод болгох шаардлагатай. Өнөөдөр ингэж чадаагүйгээс болоод нэг өнжөөд нэг монгол эмэгтэй умайн хүзүү хорт хавдраар мөнх бусыг үзүүлж байгаа юм. Тийм учраас бид энэ дээр яаралтай ажиллах ёстой.

2-т Монгол Улсад умайн хүзүү хорт хавдрын эрт илрүүлгийн хөтөлбөр 2012 оноос хойш хэрэгжээд, одоо байгаа хорт хавдрын хөтөлбөр дотор хамгийн сайн илэрч байгаа буюу эрт үедээ оношлогдож байгаа хувь нь 50 хувьтай яваа байхгүй юу. Тэгсэн хэдий ч бид урьдчилан сэргийлэх арга нь байгаад байхад одоо хүртэл ашиглаж чадаагүй байгаа явдал нь бол бас харамсалтай зүйл. Тийм учраас төр ард иргэдийнхээ эрүүл мэндийг хамгаалахын тулд зүгээр нэг урьдчилан сэргийлэх үзлэг биш, бүр тэрнээс илүү өвчлүүлэхгүй байх боломжтой энэ вакцинжуулалтын асуудлыг бол онцгой анхаарч хийе. Тэгээд би бас Чинзориг сайдын саналыг дэмжиж, Анужин даргад хэлэх гэсэн юм. Энэ бол бид дахин яаралтай, нэгэнт хүний амь нас авч одож байгаа энэ өвчнийг бид урьдчилан сэргийлэх бодитой аргыг мэдсээр байгаад хэрэглэх тэр боломжийг аль болохоор цаг алдахгүй

хурдан хэрэглэх нь зүйтэй учраас Байнгын хороон гишүүддээ ч гэсэндээ энийг хэрвээ гишүүд дэмжээд анхны хэлэлцүүлэгт оруулах юм бол дараагийн хуралдааныг бүр яаралтай оруулж өгөхийг бас Анужин гишүүнээс хүсэж байна.

П.Анужин: Чинбүрэн гишүүн асуулт асууж, үг хэллээ. Чинбүрэн гишүүний санал бас авч үзүүштэй. Бид нар гишүүдийг бас санал хэлсний дараа энэ асуудлыг ер нь ард иргэдийн эрүүл мэнд, ялангуяа өдөр тутам тулгарч байгаа хүний амь настай холбоотой асуудал дээр бол Байнгын хороо шаардлагатай гэж үзвэл дахин яаралтай хуралдах шаардлагатай гэж ингэж үзэж байна. Чинбүрэн гишүүнд баярлалаа. Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн асуулт асууж, үг хэлнэ.

Б.Жаргалмаа: Баярлалаа. Үнэхээр дархлаажуулалт, вакцины асуудлыг ярихаар олон нийт маань бас 2 талтай байдаг. Дархлаажуулалт ер нь ямар үр дүнтэй юм. Эерэг сайн үр дүн эд байна, тэд байна гээд тоо баримт хэлдэг боловч нөгөө талдаа бас үнэхээр түрүүний Одонтуяа гишүүний хэлсэнчлэн дархлаажуулалтыг үгүйсгэдэг нэг хэсэг байгаа. Энэ нь юун дээр үндэслээд байна вэ гэвэл мэдээлэл дутуугаас л болоод байгаа гэж би ойлгож байна. Бас дархлаажуулалтын ковидын үеэр бид нар бас дархлаажуулалтын ажлын хэсэг гараад Чинбүрэн гишүүн ахлаад бид нар бас ажилласан. Үнэхээр бол дархлаажуулалтын үр дүн ямар хэмжээнд байгаа вэ гэдгийг ДЭМБ-ын судалгаагаар бид нар бас Их Хурал дээр судалгааны дүнг танилцуулж, бас олон нийтэд мэдээллийг өгч байсан. Тэгээд энэ дээр бас олон нийтийн мэдээллийг үе шаттайгаар зайлшгүй өгөх шаардлагатай юм болов уу гэж бодогдож байсан. Өөрөөр хэлэх юм бол нярай хүүхэд төрөөд 24 цагийн дотор хэчнээн хэмжээний дархлаажуулалт вакцинд хамрагддаг билээ. Өнөөдөр

товлолд вакцинд хамрагдсанаар бид нар ямар ямар өвчнөөс урьдчилан сэргийлээд байгаа билээ. Иргэдээ бас мэдээллээр хангах зайлиггүй шаардлага байгаа. Үнэхээр манай улсын хэмжээнд 100 мянган хүн ам тутамд 23,5 хувь, нас баралтын 10,2 хувь нь хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байгаа гэж хэлж болно. Өөрөөр хэлэх юм бол умайн хүзүүний хавдар. Энэ бол эмэгтэйчүүдийн бас эмзэглэх, айх ийм айдас энэ тоо баримтаас яалт ч үгүй харагдаж байгаа. Түүрүүн ч гэсэн бид нар бас өсвөр насны хүүхдүүдийн бэлгийн замаар дамжих халдварт өвчин өндөр байна гэдэг ийм тоон мэдээлэл хэлж байсан. Энэ бүгдээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд яалт ч үгүй бол папиллома вирусээс урьдчилан сэргийлэх дархлаажуулалт бол зайлиггүй шаардлагатай байгаа юм. Тэгээд ороод ирсэн дээр нь бид нар яалт ч үгүй яаралтайгаар баталж, төсөв мөнгийг нь суулгаж өгөх, товлотт вакцин болгох зайлиггүй шаардлага байгаа. Жил бүр уламжлал болгон явагддаг товлотт вакцины аяны хүрээнд бас ээжүүд маань хүүхдүүдээ вакцинд хамруулдаг боловчиг өөрсдөө бас папиллома вирусийн халдвараас сэргийлэх дархлаажуулалтад хамрагдахдаа нэлээд хойрго байдаг. Сая бас бүх үг хэлсэн хүмүүс маань тоо мэдээ хэлж байна. Тийм учраас бид нар энэ хуулийг яаралтай батлах зайлиггүй шаардлагатай байгаа.

Ер нь яг дархлаажуулалтын талаарх мэдээллээ бид иргэддээ олон нийтэд ер нь ямар үе шаттайгаар өгдөг юм бол. Тэр мэдээллийг авах гэсэн юм. Өөрөөр хэлэх юм бол дархлаажуулалтын талаарх буруу ойлголтыг, вакцины талаарх буруу ойлголтыг иргэддээ зөв өгөх, үр дүнг нь мэдрүүлэх ажил маань жоохон дутагдалтай юм болов уу гэсэн ийм ойлголттой байдаг. Энэ дээр тайлбар өгөхгүй юу. Дэмжинэ ээ.

П.Анужин: 5 номерын микрофонд хариулт өгье. Төгсдэлгэр.

С.Төгсдэлгэр: Дархлаажуулалтыг эсэргүүцэгчдийн мэдээлэл нэлээн их, тэгээд тэр нь хүчтэй нөлөө үзүүлдэг бол манай улсад ч гэсэн ажиглагдаж байгаа. Ялангуяа сүүлийн жилүүдэд бол яг дархлаажуулалт эсэргүүцэх хөдөлгөөн бол нэлээн эрчимжиж, ковидын цар тахлын дараагаас нэлээн эрчимтэй явагдаж байгаа. Энэ дээр яамны зүгээс иргэдэд зөв мэдээлэл өгөх, ялангуяа эцэг эхчүүдэд, нөхөн үржихүйн насны эмэгтэйчүүдэд зөв мэдээлэл өгөх тал дээр тодорхой төлөвлөгөө гаргаж ажиллаж байгаа. Энийг эрчимжүүлэх шаардлагатай гэдэгтэй бол санал нийлж байна. Тэгээд хамгийн гол нь дархлаажуулалтын үйл ажиллагааг эсэргүүцэж байгаа асуудлыг хөөрөгдөж байгаа зүйл нь бол дутуу судлагдсан судалгааны мэдээлэл тарснаас, бас иргэдийн дунд болгоомжлол үүсгэх ийм асуудлууд бай байгаа. Гэхдээ бид нарын зүгээс аль болохоор тухай бүрд нь засаж залруулаад явж байгаа.

П.Анужин: Бадарчийн Жаргалмаа гишүүн тодруулж асуулт асууя.

Б.Жаргалмаа: Умайн хүзүүний хавдар гэхээр яалт ч үгүй сая бид нар бас ярьж л байна л даа. Зөвхөн эмэгтэйчүүдийн урьдчилан сэргийлэх өвчин үү, үгүй юу гэдэг дээр бас мэдээллийг өгөөч ээ гэж хүсэж байна. Өөрөөр хэлэх юм бол энэ дархлаажуулалтад, энэ вакцинд эрчүүд хамруулж болох уу. Өөрөөр хэлэх юм бол бэлгийн замаар дамжих халдварын бас тээвэрлэгч нь гэдэг юм уу, хавьтагч нь мэдээж эр хүн байж таарна. Эрчүүд байж таарна. Эрчүүдийн эрүүл мэндэд ер нь асуудал яаж тусах юм бол. Энд вакцин зөвхөн эмэгтэйчүүдэд зориулсан вакцин байдаг юм уу. Эрэгтэйчүүд энд хамрагдаж болох уу гэдэг дээр бас тайлбар өгөөч.

П.Анужин: 5 Номерын микрофонд Төгсдэлгэр дарга хариулъя.

С.Төгсдэлгэр: *Эйч Пи Ви бол зөвхөн эмэгтэйчүүдэд өвчлөл үүсгэдэг биш мөн эрэгтэйчүүдэд бэлэг эрхтний болон бусад амны хэндийн гэх мэт ингээд хорт хавдар үүсгэхэд нөлөөлж байгаа нь бол тогтоогдсон байгаа. Тэгэхдээ энэ вакциныг нэвтрүүлэхэд санхүүжилтийн асуудлаас болоод зөвхөн эмэгтэйчүүдэд нөөц хязгаарлагдмал бол эмэгтэйчүүдэд энэ вакциныг хийхийг зөвлөмж болгож байгаа. Бидний хувьд 11 насны эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдүүдэд Монголд аль аль хүйсийн хүүхдүүдэд 11 настайд нь хийхээр товлолдоо оруулахаар ингээд оруулж ирж байгаа.*

П.Анужин: *Буланы Бейсен гишүүн. Хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор асуулт асууна.*

Б.Бейсен: *Дархлаажуулалтын тухай хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн тухай хуулийн төслийг дэмжиж байгаа. Энэ дархлаажуулалтын төсөл бол урьд нь ер нь хэрэгжиж байсан. Хууль нь ч ярьж байсан. Яамд олон жил ажилласан Төгсдэлгэр эд нар мэдэж байгаа байх. Вакцинжуулалтын тухай Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага, тэгээд Хүн амын сан, Засгийн газрын түвшинд яригдаад бас дээд хэмжээний чуулга уулзалт ч хийж байсан. Ер нь энэ хуулийн төслийг дэмжсэн нь зөв. Гэхдээ нэг асуух асуулт байна.*

Хэчнээн төрлийн вакцин манайх гадаадаас ямар үнээр авч байна. Төрөх дээр жишээлбэл шинээр төрсөн хүүхдүүд дээр, өсвөр нас, 0-5 нас энэ дээр ямар төрлийн вакцинуудыг манайх бүрэн хангаж чадаж байна вэ ер нь. Хөдөө орон нутагт энэ талаар төсөл хэрэгжээд бүр хөргөгч хөлдөөгчтэй нь, сургалтын материалтай нь бас хангаж байсан. Харамсалтай нь сайн заримдаа хэрэгждэггүй. Тэгэхдээ бас эрүүл мэндийн газар энэ дээр сайн ажиллаж байгаа шүү аймгуудын. Яам ч энэ тал дээр бас хяналт тавьж ажилладаг. Сая ковидын үед чинь бас нэлээн юм гарсан. Ард иргэд бас Их Хурлын гишүүд рүү

вакцин эсэргүүцсэн, Эрүүл мэндийн яам руу дайрсан асуудал гарсан. Та нар ийм вакцин хийлгэлээ, ингэлээ тэглээ, эндэгдэл нь тэрэнтэй холбоотой байна гэх маягийн.

Ковид дээр нийтдээ бид нар 10 их наяд зарсан, 5.1 их наяд зарсан. Энэ дээр тэр тайлан дээр 0,9 тэрбум 900 сая төгрөгийн зөрчил ирсэн. Хамгаалалт, хадгалалттай холбоотой бас вакцин устгагдсан, хугацаа хэтэрсэнтэй холбоотой. Энэ талаар цаашидаа яах гэж байна. Ер нь баримталж байгаа бодлого байна уу. Энэ талаар асууя.

П.Анужин: *5 номерын микрофонд Эрүүл мэндийн яамны Төрийн нарийн бичгийн даргын үүрэгт ажлыг түр орлон гүйцэтгэгч Төгсдэлгэр дарга хариулт өгнө.*

С.Төгсдэлгэр: *Өнөөдөр манайд бол товлолт дархлаажуулалтад 6 төрлийн вакцин хэрэглэж байгаа. Энэ 6 төрлийн вакцинаар бид нар нийт 10 төрлийн өвчнөөс урьдчилан сэргийлж байгаа. Сайн дурын болон тархвар зүйн заалтаар хийх дархлаажуулалтад 14 орчим вакцин био бэлдмэл хэрэглэж байгаа. Энд жилдээ 23 орчим тэрбум төгрөгийн зардалтай байгаа. Энэ гарч байгаа зардал бол эдийн засгийн хувьд бол асар үр ашигтай. Хамгийн наад захын жишээ хэлэхэд гепатит А вирусийн эсрэг вакциныг бид нар 2011 оноос нэвтрүүлсэн. Тухайн үед жилдээ 10 мянга орчим хүүхэд гепатит А-аар жилдээ өвддөг байсан бол өнөөдөр энэ тоо 80 гаруй хувиар буурсан. Тэгэхээр 8 мянга орчим хүүхдийг энэ өвчлөлөөс жилдээ сэргийлснээрээ бид нар хамгийн багаар бодоход 2,8 тэрбум төгрөгийн хэмнэлт хийж байгаа. Энэ бол зөвхөн эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээтэй холбоотой зардал. Бусад хичээлээс завсардах гэх мэт зардлуудыг тооцож оруулах юм бол эдийн засгийн хувьд бол асар үр ашигтай гэдэг нь бол тодорхой байгаа. Вакцины хорогдлын тухайд бол яг ковидын вакцины хүчинтэй байх*

хугацаанд нь манай хэрэглэсэн ковидын вакцины хорогдлын түвшин бол 10-аас бага хувьтай байсан. Энэ бол олон улсад нэлээн доогуур үзүүлэлт байсан. Манай улсын хувьд. Харин тодорхой тооны вакцин илүү захиалснаас мөн вакцин эсэргүүцэгчдийн сурталчилгаанаас болоод хүмүүс вакцинаас татгалзсанаас нэмэлт тунгуудаасаа татгалзсанаас тодорхой тооны вакцинууд хугацаа хэтэрсэн асуудал бол байгаа. Энэ дээр тухайн үедээ хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах нь хамгийн чухал асуудал байсан учраас бүх боломжит эх сурвалжаас нөөц дайчилж, ийм вакцины худалдан авалтуудыг хийснийг та бүхэн мэдэж байгаа. Тэгээд вакцин эсэргүүцэгчдийн нөлөөлөл асар их байсны улмаас энэ вакцин хорогдоход бол хүргэгдсэн.

П.Анужин: Буланы Бейсен гишүүн тодруулъя. Нэмэлт 1 минут өгье.

Б.Бейсен: Вирусийн гаралтай агаар усны халдварууд байж байна. Одоо Улаанбаатар хотод салхин цэцэг том жижиггүй томчууд чинь хүртэл нэлээн хөндүүр тусаж байна. Нэлээн өвчиж байна. Эмнэлэгт хэвтэж байгаа хүмүүс ч өвдөж байна. Кор арай гайгүй байх шиг байна. Эмийн эмчилгээ хэрэглээд яачихаар чинь Метин гриваны кор гээд бичдэг байсан. Салхин цэцгээр урьд нь өвдчихсэн хүмүүс дархлаа тогтчихоод дахиж өвдөхгүй баймаар. Гэтэл томчууд дээр салхин цэцгийн асуудал нэлээн хүндээр туссан. Тууралт нь ч их. Энэ талаар судалж байгаа юм байна уу ер нь. Дархлаа тогтох ямар падгинезийн судалгаа энэ тэр хийсэн юм байна уу.

П.Анужин: 5 номерын микрофонд хариулт өгье.

С.Төгсдэлгэр: Салхин цэцгийн тухайд нэгэнт өвчилсөн бол насан туршийн дархлаа тогтдог. Тийм болохоор өмнө нь бага насандаа салхин цэцгээр өвдчихөөд насанд хүрсэн хойноо өвдсөн гэдэг асуудал хэрвээ гарч байгаа

бол магадгүй тэр бага насанд нь манай оношилгооны чадавх сул байсантай холбоотой бусад тууралтад өвчнийг салхин цэцэг гэж оношилсон байхыг үгүйсгэхгүй. Түүнээс биш салхин цэцгээр 1 өвдсөн хүн бол насан туршийн дархлаа тогтож байгаа. Салхин цэцгийн эсрэг вакцин бол дэлхийд байдаг. Гэхдээ асар үнэтэй учраас манайд одоогоор бол хараахан товлонд нэвтрүүлэх эдийн засгийн боломж байхгүй байгаа учраас салхин цэцгийн эсрэг вакцин бол манай улсад нэвтрээгүй байгаа гэдгийг бас хэлье.

Улаан бурхны тухайд гэвэл дэлхий нийтэд нэмэгдэж байгаа улаан бурхны дэгдэлтүүд гарч байгаа. 2 зэргэлдээ улс орнуудад ч гэсэн улаан бурхны дэгдэлт гарч байгаа учраас бид нар 5 сарын 10-аас дархлаажуулалтын 10 хоногоор улаан бурхны нэмэлт дархлаажуулалтыг эхлүүлээд явж байна. Аль болохоор улаан бурхны дэгдэлтийг гаргахгүй байхын төлөөнөөс манай бүх эмч.../минут дуусав/

П.Анужин: Хуулийн төсөлтэй холбоотойгоор, танилцуулгатай холбоотойгоор Байнгын хорооны гишүүд асуулт асууж, үг хэлж дууслаа. Санал хураалт явуулна.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Дархлаажуулалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд дэмжье гэсэн томъёоллоор санал хураалт явуулъя гишүүд ээ. 88,9 хувиар уг санал дэмжигдэж, хуулийн төслийг хэлэлцэх нь зүйтэй гэж нийт гишүүд үзлээ.

Монгол Улсын Засгийн газраас 2023 оны 6 дугаар сарын 28-ны өдөр өргөн мэдүүлсэн Дархлаажуулалтын тухай хуулийн төсөлд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлэлцэх эсэхийг Байнгын хороогоор хийж дууслаа.

Байнгын хорооны санал, дүгнэлтийг Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанд илтгэх гишүүнээр Улсын Их Хурлын гишүүн Жигжидсүрэнгийн Чинбүрэнг томилж байна. Нийгмийн бодлогын байнгын хорооны хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлууд үүгээр өндөрлөж байна.

Хуралдаа хариуцлагатай оролцсон Байнгын хорооны эрхэм гишүүд та бүхэндээ баярлалаа. Мөн хүрэлцэн ирсэн ажлын хэсгийн гишүүддээ баярлалаа.

Өнөөдрийн хуралдаан үүгээр өндөрлөж.

Дууны бичлэгээс буулгасан:
ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛ
ХӨТЛӨХ АЛБАНЫ ШИНЖЭЭЧ

Э.СУВД-ЭРДЭНЭ